A. 12. 573.

PERENAISE KALENDER-KÄSIRAAMAT

1932

TOIMETANUD
MAG. ALMA MARTIN

EESTI MAANAISTE KESKSELTSI VÄLJAANNE

Põllumajanduse Pank

Tartus, Suurturg nr. 9

Telefonid: juhatuse telef. 10-65
üld „ 50

Pank annab laene põllumajandusele heade kindlustuste vastu

Pank võtab raha hoiule makstes ajakohast prots.

Pank annab garantiisid riigi hangete, töölepete ja avanside kindl.

Pangal korrespondendid kõigis tähtsamates keskkohtades

Akkreditiivid piimaühisustele raudtee veokirjade vastu

Pangal tulekindel varakammer (seif) kasutada väikese tasu eest

Panga liikmeteks ainult põllumehed ja põllumajanduslikud ühingud

Äritunnid kella 9—2

Panga juures kindlustusselts „EESTI“ agentuur.

JUHATUS.

A. 12.573.

PERENAISE KALENDER-KÄSIRAAMAT

1932

EMSV R. Kirjandusmuuseum
Ef. 57/18
RAAMATUKOGU

TOIMETANUD
MAG. ALMA MARTIN

EESTI MAANAISTE KESKSELTSI VÄLJAANNE



ENSV TA Fr. R. Kreutzvaldi nim.
Kirjandusmuuseumi
ARHIIVRAAMATUKOGU
103
400249

K. Mattieseni trükik. o/ü., Tartus. 1931.

Eessõna.

Käesolev Perenaiste Kalender-Käsiraamat, mis on esimene sellelaadiline raamat Eestis, püüab anda tegelikkudele perenaistele kui ka õppijaile ja igale naisele vajalikke teadmisi ja juhatusi kõigil kodumajandusaladel, soovides vähendada seega praegu teravalt tunduvat kodumajandusliku kirjanduse puudust.

Käsiraamatu koostamisest võtsid osa paremad asjatundjad. Käsikirjade kohta on saadud väärtuslikke näpunäiteid mitmelt eriteadlaselt ja tegelikult perenaiselt, mille eest siinkohal olgu öeldud suurem tänu Dr. W. Sumbergile, Dr. med. R. Sinkale, Dr. sc. nat. E. Lepikule, h-ra K. Zolkile, h-ra A. Mätlikule, h-ra A. Langele, h-ra W. Hiiopile, pr. S. Ungersonile, pr. W. Kõppile, E. Maanaiste Keskseltsi juhatuse liikmetele ja kõigile teistele, kes on oma nõuga kaasa aidanud käesoleva raamatu loomisele.

Nagu öeldud, ilmub sellelaadiline raamat esmakordselt, mille tõttu temas võivad esineda ka mõningad puudused. Kuid neid on võimalik edaspidi kõrvaldada. Käsiraamat ilmub igal aastal uuendatud ja täiendatud kujul. Täienduste tegemisel võtan häämeelega arvesse käsiraamatu tarvitajatelt saadud sooviavaldusi ja näpunäiteid, mida palun saata mulle kas isiklikult või E. Maanaiste Keskseltsi kaudu.

Alma Martin.

Tartus
November, 1931.

Sisu.

Lk.

Eessõna 3

Kalendaarium ja töökalender . . . . . 6—29

Tervishoid ja lastehoid 30
- Esimene abi õnnetusjuhtudel 30
- Tavalisemaid nakkushaigusi 34
- Koduseid arstimisvahendeid 40
- Täiskasvanute keha pikkuse ja raskuse normaalvahekorrad 42
- Lapse iga, pikkus ja raskus 42
- Laste toitmine 43
- Koolilaste unetarvidus 46
- Lastehoolekande-asutised ja nõuandepunktid 46

Toitlus 49
- Kehale tarvisminevad toitollused, nende otstarb ja leiduvus 49
- Toitolluste ja kalorite tarviduse määrad 50
- 100-kalorilised toiduportsjonid 51
- Toitainete sisaldavus ja toiteväärtus 52
- Juhtnööre toidusedelite koostamiseks 54
- Tarvilikumaid juhtnööre toitude valmistamiseks 54
- Toitude valmistamisel vajalik keskmine ainete hulk 1 liitri vedeliku kohta 57
- Toitainete kaalu ja mahu vahekorrad 58
- Toitainete steriliseerimine õhukindlates purkides . . . 59

Aiandus 60
- Ühele inimesele vajalik aiasaaduste hulk aastas, tarviliku maaala suurus, külvimäärad, vahekaugused ja paremad sordid 60
- Aias esinevad tähtsamad seenhaigused ja nende tõrje . . 62
- Aias esinevad tähtsamad kahjurid ja nende tõrje . . . 64
- Aias tarvitatavate pritsimisvedelikkude valmistamine . . 65

Toalilled 67
- Näpunäiteid toalillede eest hoolitsemiseks 67
- Tavalisemaid toalilli 69

Kodulinnukasvatus 76
- Soovitatavad kanatõud 76
- Hää muneja kana tunnused 76
- Kanala ja selle sisustus 76

Kanade söötmine 77
Kanapoegade söötmine 79
Meil levinud hanede, partide ja kalkunite tõud 80
Hanede, partide ja kalkunite söötmine 80
Vanus, mil kodulindude pojad kõige õrnemad ja haigustele vastuvõtlikumad 81
Sugulavad 82
Kangakudumine 83
Kangamaterjalid 83
Kangamaterjali kulu arvestamine 83
Soa nummerdamine ja tarvitamine 83
Nöörniite ja kirjatelgede juures tarvitatavate nööride pikkused 84
Näpunäiteid kangaseadluse rakendamiseks telgedele . . 84
Hää vaheliku moodustamine 84
Tavalisemate pesu- ja rõivastusesemete riidekulu arvestamine 85
Lõngamaterjalid tikkimistöödeks ja pitsideks . . 89
Plekkide kõrvaldamine 90
Juhatusi tähtsamateks kodusteks puhastus- ja korrashoiutöödeks 96
Elamusöödikute tõrje 100
Naiskutsekoolid 103
Naisorganisatsioonide keskkoondised 105
Posti-telegraafi tariifid 106
Mõõtude vahekorrad 107
Pesu ja nõude loetelu 108
Toitainete ja hoidiste tagavarad 110
Märkmeid 111

Lühendid.

a — aasta
g — gramm
kg — kilogramm
kl — klaas
km — kilomeeter
lt — liiter
m — meeter
m^2 — ruutmeeter
p-ag — postiagentuur
ptk — postkast
n — nael
sm — sentimeeter
sm^2 — ruutsentimeeter
sm^3 — kuupsentimeeter
spl — supilusikas
s — suvel
t — talvel
tl — teelusikas
tk — tükk

JAANUAR

1 Uus aasta	
2 Laupäev	
3 Pühapäev	
4 Esmaspäev	
5 Teisipäev	
6 Kolmekun. p.	
7 Neljapäev	
8 Reede	
9 Laupäev	
10 Pühapäev	
11 Esmaspäev	
12 Teisipäev	
13 Kolmapäev	
14 Neljapäev	
15 Reede	

Tähtsamad toimingud. Arveraamatutes aastakokkuvõtete tegemine. Uueaasta eelarve koostamine. Inventuuri tegemine. Vana pesu korraldamine ja parandamine. Tagavarade järelevaatus.

Kanalas hoolitseda kanade liikumise ja tegevuse eest (raputada teri siblimiseks aluspõhku, asetada kapsapää või lihane kont nokkimiseks jne.).

16 Laupäev	
17 Pühapäev	
18 Esmaspäev	
19 Teisipäev	
20 Kolmapäev	
21 Neljapäev	
22 Reede	
23 Laupäev	
24 Pühapäev	
25 Esmaspäev	
26 Teisipäev	
27 Kolmapäev	
28 Neljapäev	
29 Reede	
30 Laupäev	
31 Pühapäev	

Tähtsamad toimingud.

VEEBRUAR

1 Esmaspäev	
2 Teisipäev Küünlapäev	
3 Kolmapäev	
4 Neljapäev	
5 Reede	
6 Laupäev	
7 Pühapäev	
8 Esmaspäev	
9 Teisipäev Vastlapäev	
10 Kolmapäev Tuhapäev	
11 Neljapäev	
12 Reede	
13 Laupäev	
14 Pühapäev	
15 Esmaspäev	

Tähtsamad toimingud. Kangakudumine. Lavamattide punumine.
K a n a l a s. Korraldada ruum sugukanade eraldamiseks. Anda kanadele vahete-vahel kalamaksaõli ja porgandeid.

VEEBRUAR

16 Teisipäev	
17 Palvepäev	
18 Neljapäev	
19 Reede	
20 Laupäev	
21 Pühapäev	
22 Esmaspäev	
23 Teisipäev	
24 Iseseisv. p. Madisepäev	
25 Neljapäev	
26 Reede	
27 Laupäev	
28 Pühapäev	
29 Esmaspäev	

Tähtsamad toimingud.

MÄRTS

1 Teisipäev	
2 Kolmapäev	
3 Neljapäev	
4 Reede	
5 Laupäev	
6 Pühapäev	
7 Esmaspäev	
8 Teisipäev	
9 Kolmapäev	
10 Neljapäev	
11 Reede	
12 Laupäev Taliharjapäev	
13 Pühapäev	
14 Esmaspäev	
15 Teisipäev	

Tähtsamad toimingud. Kangakudumine. Tagavarade järelevaatus. Aias. Soojade lavade valmistamine varastele kultuuridele. Salatite, kurkide, tomatite, sellerite ja suvelillede külvamine tuppa vähematesse kastidesse või kaussidesse ümberistiseks lavasse istutamiseks). Viljapuude tüvede puhastamine vanast lahtisest koorest ja selle all asuvatest kahjuritest (mahakraabitud prügi põletada).

16 Kolmapäev	
17 Neljapäev	
18 Reede	
19 Laupäev	
20 Palmip. Kevade algus	
21 Esmaspäev	
22 Teisipäev	
23 Kolmapäev	
24 Neljapäev S. Neljapäev	
25 S. Reede Paastu-Maarjapäev	
26 Laupäev	
27 1. Kevadp.	
28 2. Kevadp.	
29 3. Kevadp.	
30 Kolmapäev	
31 Neljapäev	

Kanalas. Kuu alul sugukanade eraldamine ühe kukega omaette ruumi; kuu lõpul — haudumismunade võtmine.

APRILL

1 Reede	
2 Laupäev	
3 Pühapäev	
4 Esmaspäev	
5 Teisipäev	
6 Kolmapäev	
7 Neljapäev	
8 Reede	
9 Laupäev	
10 Pühapäev	
11 Esmaspäev	
12 Teisipäev	
13 Kolmapäev	
14 Neljapäev	
15 Reede	

Tähtsamad toimingud. Kangakudumine.

A i a s. Viljapuude kroonide lõikamine ja harvendamine. Vanemate viljapuude noorendamine ümberpoogitavatel vanematel viljapuudel kroonide mahasaagimine. Karusmarja- ja sõstrapõõsaste harvendamine. Viljapuude pritsimine karbolineumiga ja karusmarjapõõsaste pritsimine (jahukaste vastu) 3% rauavitriooliga või 0,8% formaliini lahusega (pritsida enne pungade puhke-

16 Laupäev	
17 Pühapäev	
18 Esmaspäev	
19 Teisipäev	
20 Kolmapäev	
21 Neljapäev	
22 Reede	
23 Laupäev Jüripäev	
24 Pühapaev	
25 Esmaspäev Markusepäev	
26 Teisipäev	
27 Kolmapäev	
28 Neljapäev	
29 Reede	
30 Laupäev	

mist). Viljapuudele ja marjapõõsastele kunstväetise andmine. Rediste, sibulate ja purude lavasse külvamine. Kapsa- ja kaalikateseemnete välja külvamine.

K a n a l a s. Haudumismunade korjamine ja nende alalhoidmine 10—12^{0}C juures ning igapäevane pööramine. Haudumismasina kordaseadmine, kalkuni hauduma sundimine või loksuja kana muretsemine.

MAI

1 Esim. mai p.	
2 Esmaspäev	
3 Teisipäev Risti leidm. p.	
4 Kolmapäev	
5 Taevamin. p.	
6 Reede	
7 Laupäev	
8 Pühapäev	
9 Esmaspäev	
10 Teisipäev	
11 Kolmapäev	
12 Neljapäev	
13 Reede	
14 Laupäev Leheristi p.	
15 1. Suv.-p.	

Tähtsamad toimingud. Talveakende avamine. Suurpuhastus. Keldrite ja pööningute puhastamine. Talveriiete puhastamine ja pakkimine. Suveriiete kordaseadmine. Toalillede ümberistutamine.

Aias. Viljapuude ja marjapõõsaste istutamine. Karusmarjapõõsastel muldokste painutamine. Sõstra pistokste peenrasse panemine Püsililede peenarde korraldamine Maasikate istutamine, puhastamine ja väetamine. Pinati, peedi herne, porgandi, pastinaki, peterselli, mustjuure ja mai-naeri peenrale külvamine. Kui maa juba soe, siis kurkide ja ubade külvamine, lavaskasvanud sibula-, puru-

16 **2. Suv.-p.**	
17 **3. Suv.-p.**	
18 Kolmapäev	
19 Neljapäev	
20 Reede	
21 Laupäev	
22 Pühapäev Kolmainu Jumal. p.	
23 Esmaspäev	
24 Teisipäev	
25 Kolmapäev	
26 Neljapäev	
27 Reede	
28 Laupäev	
29 Pühapäev	
30 Esmaspäev	
31 Teisipäev	

ja selleri-taimede peenrale istutamine. Viljapuude õite kaitsmine öökülmade eest suitsuga. Viljapuude pookimine puu ja koore vahele. Suvelillede peenrasse külvamine. Karusmarjapõõsaste pritsimine „kasoraaniga“ või rohelise seebi- ja soodalahusega. Kui õiepungad roosad, siis pritsitakse viljapuid Bordoo-kaltsiumarsenaadiga. Teistkordne pritsimine sama vedelikuga kohe peale õitsemist. Muru külv.

Kanala puhastamine ja lupjamine. Poegade jooksuaedade ümberkaevamine ja terade külvamine. Poegi külma ilmaga mitte välja lasta. Erilist rõhku panna poegade söötmisele.

JUUNI

1 Kolmapäev	
2 Neljapäev	
3 Reede	
4 Laupäev	
5 Pühapäev	
6 Esmaspäev	
7 Teisipäev	
8 Kolmapäev	
9 Neljapäev	
10 Reede	
11 Laupäev	
12 Pühapäev	
13 Esmaspäev	
14 Teisipäev	
15 Kolmapäev	

Viidipäev

Tähtsamad toimingud. Kärbeste tõrjeks traatvõrkude akende ette panemine. Rabarberihoidiste valmistamine.

A i a s. Kapsaste, kaalikate, tomatite, söögipeetide ja suvelillede välja istutamine. Karusmarjade pritsimine „kasoraaniga" või roheliseseebi- ja soodalahusega. Kõblimine keeduviljaaias. Herneste, salatite, pinatite, rediste ja nuikapsaste külvamine hilisemaks tarvitamiseks. Taimede harvendamine ja tugemine.

16 Neljapäev	
17 Reede	
18 Laupäev	
19 Pühapäev	
20 Esmaspäev	
21 Teisipäev Suve algus	
22 Kolmapäev	
23 Neljapäev	
24 Jaanipäev	
25 Laupäev	
26 Pühapäev	
27 Esmaspäev 7 magajap.	
28 Teisipäev	
29 Kolmapäev Peetripäev	
30 Neljapäev	

Kanalas. Sugukukkede eraldamine kanadest. Kanapoegade toitmine muuta pikkamööda lihtsamaks. Haudumistujulised kanad paigutada karistuspuuri või korvi. Halvad munejad välja praakida. Noored kuked eraldada tibudest.

JUULI

1 Reede	
2 Laupäev Heina-M.-p.	
3 Pühapäev	
4 Esmaspäev	
5 Teisipäev	
6 Kolmapäev	
7 Neljapäev	
8 Reede	
9 Laupäev	
10 Pühapäev 7 vennap.	
11 Esmaspäev	
12 Teisipäev	
13 Kolmapäev Maretap.	
14 Neljapäev	
15 Reede	

Tähtsamad toimingud. Marjahoidiste valmistamine. Hoidiste keldri korraldamine.

Aias. Umbrohu hävitamine ja kahjurite vastu võitlemine. Taimede muldamine. Kapsaste ja teiste kultuuride kastmine lahjendatud virtsaveega või nõrga nitrofoska lahusega. Karusmarjapõõsaste ja ilupuude paljundamine rohelistest pistikutest.

16 Laupäev	
17 Pühapäev	
18 Esmaspäev	
19 Teisipäev	
20 Kolmapäev Eeliapäev	
21 Neljapäev	
22 Reede	
23 Laupäev	
24 Pühapäev	
25 Esmaspäev Jakobipäev	
26 Teisipäev	
27 Kolmapäev	
28 Neljapäev	
29 Reede Olevipäev	
30 Laupäev	
31 Pühapäev	

Kanalas. Sugukukkedeks kõlbmatud noored kuked müüa või ära tarvitada

AUGUST

1 Esmaspäev	
2 Teisipäev	
3 Kolmapäev	
4 Neljapäev	
5 Reede	
6 Laupäev	
7 Pühapäev	
8 Esmaspäev	
9 Teisipäev	
10 Kolmapäev Lauritsap.	
11 Neljapäev	
12 Reede	
13 Laupäev	
14 Pühapäev	
15 Esmaspäev Rukki-M.-p.	

Tähtsamad toimingud. Sõstra-, kirsi-, pinati-, herne- ja oahoidiste valmistamine. Kurkide soolamine. Mahalangenud õunte koorimine ja kuivatamine.

A i a s. Maasikate puhastamine väätidest ja taimede võtmine paljundamiseks. Noorte metsikute õuna- ja pirnipuude silmamine.

16 Teisipäev	
17 Kolmapäev	
18 Neljapäev	
19 Reede	
20 Laupäev	
21 Pühapäev	
22 Esmaspäev	
23 Teisipäev	
24 Kolmapäev Pärtlip.	
25 Neljapäev	
26 Reede	
27 Laupäev	
28 Pühapäev	
29 Esmaspäev	
30 Teisipäev	
31 Kolmapäev	

Kanalas. Kanu hästi toita, et edasi lükata sulgimist.

SEPTEMBER

1 Neljapäev	
2 Reede	
3 Laupäev	
4 Pühapäev	
5 Esmaspäev	
6 Teisipäev	
7 Kolmapäev	
8 Neljapäev Ussi-M.-p.	
9 Reede	
10 Laupäev	
11 Pühapäev	
12 Esmaspäev	
13 Teisipäev	
14 Kolmapäev Ristiülend. p.	
15 Neljapäev	

Tähtsamad toimingud. Järelejäänud hoidiste valmistamine. Keldrite puhastamine ja õhutamine.

A i a s. Keedu- ja puuvilja koristamine. Püsililede, sõstrate ja karusmarjade istutamine. Kannud vabarnaokste lõikamine. Sügisene pistokste võtmine ning peenrasse panek. Kuusehekkide istutamine. Kuu lõpul liimvööde asetamine viljapuude tüvedele külmaliblika eemalehoidmiseks.

16 Reede	
17 Laupäev	
18 Pühapäev	
19 Esmaspäev	
20 Teisipäev	
21 Kolmapäev Sügise algus	
22 Neljapäev	
23 Reede	
24 Laupäev	
25 Pühapäev	
26 Esmaspäev	
27 Teisipäev	
28 Kolmapäev	
29 Neljapäev Mihklipäev	
30 Reede	

Kanala parandada, puhastada ja lubjata. Pehmesööda hulka segada vahete-vahel kollast väävlipulbrit.

OKTOOBER

1 Laupäev	
2 Pühapäev	
3 Esmaspäev	
4 Teisipäev	
5 Kolmapäev	
6 Neljapäev	
7 Reede	
8 Laupäev	
9 Pühapäev	
10 Esmaspäev	
11 Teisipäev	
12 Kolmapäev	
13 Neljapäev	
14 Reede Kollet.-päev	
15 Laupäev	

Tähtsamad toimingud. Suurpuhastus. Talveakende ettepanemine ja kinnikleepimine. Talveriiete kohendamine ja suveriiete pakkimine. Kapsate sissetegemine ja talviste juurvilja tagavarade hoiule panemine.

K e e d u v i l j a a i a s. Sügisene väetamine ja kündmine. Viljapuude ja marjapõõsate väetamine laudasõnnikuga. Eesti fosforiidi väljakülvamine.

16 Pühapäev	
17 Esmaspäev	
18 Teisipäev	
19 Kolmapäev	
20 Neljapäev	
21 Reede	
22 Laupäev	
23 Pühapäev	
24 Esmaspäev	
25 Teisipäev	
26 Kolmapäev	
27 Neljapäev	
28 Reede Simnnapäev	
29 Laupäev	
30 Pühapäev	
31 Esmaspäev Lut. Usup.-p.	

Istutusaukude kaevamine viljapuude kevadiseks istutamiseks. Hilistali- õunte korjamine.

K a n a d talveruumidesse paigutada. Jooksuaiad lubjata ja maa ümber kaevata. Haned nuumata.

NOVEMBER

1 Teisipäev Pühadep.	
2 Kolmapäev Hingedep.	
3 Neljapäev	
4 Reede	
5 Laupäev	
6 Pühapäev	
7 Esmaspäev	
8 Teisipäev	
9 Kolmapäev	
10 Neljapäev Mardip.	
11 Reede	
12 Laupäev	
13 Pühapäev	
14 Esmaspäev	
15 Teisipäev	

Tähtsamadt toimingud. Kangakudumise materjalide ettevalmistamine või vabrikusse toimetamine. Pesuõmblemine. Tagavarade järelevaatus.

Viljapuudelt pookokste ja sõstratelt pistokste võtmine. Noorte viljapuude katmine kuuse- männi- või muude okstega jäneste eest. Esimeste karedate külmade tulekul katta lagedal olevad maasikad ja püsililled. Lavade tühjendamine mullast ja lavaraamide hoiuruumi paigutamine.

16 Kolmapäev	
17 Neljapäev	
18 Reede	
19 Laupäev	
20 Pühapäev Surnutep.	
21 Esmaspäev Leemetip.	
22 Teisipäev	
23 Kolmapäev	
24 Neljapäev	
25 Reede Kadrip.	
26 Laupäev	
27 Pühapäev 1. Kr. t. p.	
28 Esmaspäev	
29 Teisipäev	
30 Kolmapäev Andresep.	

K a n a l a valgustamiseks lambid ja laternad korda säädа. Kanalat valgustada hommikul kella 5—6 ja õhtul kella 8—9 vahel. Osa teravilja idanema panna.

DETSEMBER

1 Neljapäev	
2 Reede	
3 Laupäev	
4 Pühapäev 2. Kr t. p.	
5 Esmaspäev	
6 Teisipäev Nigula p.	
7 Kolmapäev	
8 Neljapäev	
9 Reede	
10 Laupäev	
11 Pühapäev 3. Kr. t. p.	
12 Esmaspäev	
13 Teisipäev Luutsinapäev	
14 Kolmapäev	
15 Neljapäev	

Tähtsamad toimingud. Õmblemine. jõulukinkide valmistamine ja muud pühade ettevalmistused.

K a n u mitte välja lasta külmade tuuliste ja niiskete ilmadega. Külmad ja niisked kanala põrandad katta 15—20 sm. paksuse turbamulla või põhu korraga.

DETSEMBER

16 Reede	
17 Laupäev	
18 Pühapäev 4. Kr. t. p.	
19 Esmaspäev	
20 Teisipäev	
21 Kolmapäev Toomapäev	
22 Neljapäev Talve algus	
23 Reede	
24 Laupäev	
25 1. Jõulup.	
26 2. Jõulup.	
27 3. Jõulup.	
28 Kolmapäev Süütu l. p.	
29 Neljapäev	
30 Reede	
31 Laupäev	

Tähtsamad toimingud.

Tervishoid ja lastehoid.

Esimene abi õnnetusjuhtudel.

Dr. Mari Ambros.

Haavad ja verejooks.

Kui haavast voolab tumepunast verd, on tegemist mõne tõmbsoone vigastusega. Hoiduda haava puutumast. Vigastuse kohalt eemaldada riided või jalanõud, lõigates nad lahti õmblust pidi. Haava ümbrus puhastada piiritusega, bensiiniga, 3% vesinikuülihapendiga või keedetud veega. Haav katta puhta marliga või linase lapiga, panna selle pääle vati või ligniini polster ja siduda kinni. Kui verd tungib veel läbi sideme, jätta endine side kohale, katta veel paksult ligniiniga või vatiga ja siduda.

Kui haavast purskab helepunast verd, on vigastus tuiksoones. Haava koht kohe vabastada riietest. Verejooksu sulgemiseks pigistada veresoon sõrmega vastu luud ülevalpool (südame pool) haava ja samalt kohalt kinni siduda nööriga, rätiga või kummitoruga nii tugevasti, et verd enam ei jookse. Haava ümbrus puhastada ja siduda, nagu tuiksoone vigastuse korral. Kohe arst kutsuda, sest kinnisidumine ei või kesta üle 2 tunni ilma liiget vigastamata.

Väikesed haavad ja kriimustused määrida piiritusega või joodiga, kinni siduda või kleepida kinni plaastriga (leukoplastiga), pannes haavale plaastri alla marli tükk.

Luumurded.

Murdekohalt riided või jalanõud lahti lõigata. Hoolitseda, et teravad luu servad ei sünnitaks muid vigastusi. Murtud kehaosa panna liikumata olekusse või lahasse Seks mässida ümber vatti, takku, sammalt jne. ning siduda papi, lauatüki või mõne muu kindla toe külge. Jalaluu murde korral võib siduda haige jalg terve jala külge. Kui luumurre ühenduses lahtise haavaga, tuleb haav enne lahasse panemist kinni siduda.

Põletishaavad.

Kuuma läbi tekkinud põletusele panna pääle lubjavee + linaõli või soodavee kompress. Kui põletuse tagajärjel tekivad villid, siis neist lasta vedelik välja põletatud nõelaga ning panna pääle rohkesti lubjavett pooleks linaõliga, magedat rasva, võid või vaseliini.

Kangete hapetega (väävli-, soola-, salpeetri-, karboli- jne.) põletatud haavu loputada rohke veega ja riputada pääle soodat, kriiti või magneesiumi.

Kangete lehelistega (seebikivi, sooda jne.) põletatud haavu uhtuda rohke äädikaveega. Lubjahaavu pesta suhkruveega või pühkida linaseemneõlisse kastetud lapiga.

Veremürgistused.

Kui haavast, millesse on sattunud mürgistuspisilased, tõuseb punane joon kehapoole üles, rahud (mahlanäärmed) suurenevad ja on valusad, siis on tegemist mahlasoonte põletikuga, mis võib tuua veremürgistust.

Liige asetatakse kõrgemale ja pannakse haavale piirituse, tina-äädika või külmavee kompress. Kui punane joon siiski nihkub ülespoole, tuleb pöörduda arsti poole.

Mürgistused.

Hapete (äädika-, soola-, väävli-, salpeetri- jne.) vastumürgina võtta sisse lehelisjooke: a) 1—2 tl kriiti või hambapulbrit klaasi veele, b) 5 tilka nuuskpiiritust napsiklaasi veele või c) 2—3 spl lubjavett. Juua rohkesti külma vett ja piima.

Leheliste (seebikivi, nuuskpiiritus jne.) vastumürgiks võtta happelisi jooke: a) 2 tl äädika essentsi (30%) klaasi veele, b) ½ tl sidrunihapet klaasi veele, c) sidrunimahla, d) jõhvikaid, e) haput piima ja juua rohkesti külma vett.

Toiduga mürgistuste puhul ajada oksele. Seks kõdistada sõrmega või hanesulega kurgulage ja keelepära ja vajutada kätega kõhule. Juua leiget vett või seebivett. Anda Tanniini 1 tl klaasi veele või 1 klaas nõrka kaliumhypermanganikumi lahu (1 : 1000). Mitte haput anda.

Vingu ja valgustusgaasiga mürgistuste puhul viia haige värskesse õhku, avada riided, hoida nina all nuuskpiiritust, anda alkoholi, teed või musta kohvi ja teha kunstlikku hingamist.

Ussi hammustus ja putukate nõelamine.

Kui ussi hammustus käel või jalal, siis siduda ülevaltpoolt liige nööriga või kummiga kinni, et mürk ei pääseks kehasse. Haavast pigistada verd välja või imeda kupusarvega. Võib

ka suuga imeda, kui huuled ja suu täiesti terved. Haava kohta põletada lämmastikhappega. Rahvas paneb pääle veel piibupigi või lapiga märga tubakat, mett jne., milledel ka näib mõju olevat. Nõrkuse korral anda täiskasvanuile viina. Tarviduse korral teha kunstlikku hingamist.

Mürgiste putukate (erilaste, vaablaste, mesilaste) nõelamise korral eemaldada nõel haavast, määrida nuuskpiiritusega või mentooliga ja panna pääle külma vee kompress.

Minestus.

Minestanu viia värske õhu kätte, avada riided kaela ja rinna ümbert ning asetada jalad kõrgemale ja pää madalamale, et saaks rohkem verd pähe valguda. Nägu ja rinda piserdada külma veega ja hoida nina all nuuskpiiritust või eetrit. Kui hingamine ähvardab seisma jääda, siis teha kunstlikku hingamist.

Soojuslöök.

Kui inimene muutub üleliigse soojenemise tagajärjel nõrgaks või kaotab kogunisti meelemärkuse — viia tema kohe vilusse ja asetada pikali. Kui nägu kahvatu — asetada pää madalamale, kui punane — siis kõrgemale. Riided avada, piserdada külma veega ja panna ümber külma vee kompressid ja anda juua külma vett. Kui haige meelemärkuseta — hoida nina all nuuskpiiritust. Kui hingamine ähvardab seisma jääda — teha kunstlikku hingamist.

Päikesepiste.

Toimida nagu soojuslöögi juures. Siin on üleliigne kuumus tekkinud vaid palja pääga kõrvetava päikese käes viibimisel.

Külmamine.

Olla ettevaatlik, sest külmanud liikmed on rabedad ja võivad kergesti murduda. Külmanu viia külma ruumi ja hõõruda lumega või külmavee lappidega, siis asetada külma vanni ja hõõruda edasi, lisades pikkamööda sooja vett. Kui liikmed juba painduvad ja hingamine nõrk — teha ettevaatlikult kunstlikku hingamist. Meelemärkusele tulnud külmanu kanda voodisse ja anda juua kanget külma kohvi või teed. Keha määrida piiritusega ja mähkida tekkidesse.

Külmanud kõrvalesti, sõrmi, varbaid hõõruda lumega, kuni kaob kangestus, siis määrida mageda rasvaga või vaseliiniga ja siduda kinni.

Kui külmamisel villid tekkinud, lasta vedelik põletatud nõela abil välja ja panna pääle lubjavee ja linaõli kompress.

Uppumine.

Uppunu ülakeha vabastada riietest, avada kõik kinnised, mis võiksid takistada vereringvoolu ja asetada kõhuli üle paku või põlve, nii et pää võtaks rippuva asendi. Keel välja tõmmata ja eemaldada sõrmega suust ning kurgust muda. Siis raputada uppunut ja suruda seljale labaluude vahele, et kopsu tunginud vesi voolaks välja. Siis asetada haige selili õlgedele või lauale ja teha kunstlikku hingamist. Nina all hoida nuuskpiiritust või eetrit. Kui õnnetu tuleb meelemärkusele, anda talle ergutavaid jooke (sooja teed, kohvi või alkoholi) ja asetada sooja voodisse tekkidesse.

Kunstlik hingamine (Silwestri meetod).

Kui hingamine ähvardab seisma jääda, asetada õnnetu selili õlgedele või lauale (mitte paljale maale) õhukasse ruumi, vabastada ülakeha riietest, avada suu, asetada puutükk hammaste vahele, keel siduda taskurätikuga lõua külge, et see ei saaks takistada hingamist. Rinna tõstmiseks panna selja alla riidekimp, padi jne. Põlvitades haige pää kohal, võtta tugevasti kinni käerandmeist ja viia käed külje poolt väljasirutatult üle pää sirgu, lugedes seejuures pikkamööda 1.. 2.. 3. Siis viia käed uuesti sama aegamööda keha ligi, surudes neid tugevasti vastu rinnakorvi jne. Sel viisil suureneb ja väheneb rinnakorvi maht ja õhk tungib kopsudesse ning välja. Sarnast sisse-välja hingamist korratakse 16—18 korda minutis nii kaua, kui õnnetu tuleb meelemärkusele — mõnikord mitu tundi.

Märkus: Igal tõsisemal juhul pöörduda arsti poole.

Parim iluravi vahend

Veronika „Palmôliseep“!

Sisaldab kalleid palmi, oliivi ja teisi õlisid ja aineid, mis teevad naha puhtaks, värskeks ja ilusaks.

Lõhnastatud hää Prantsuse lõhnaõliga.

Näitustelt esimesed auhinnad.

Müügil 45 sendi eest kõigis paremates ärides.

Seebivabrik **„Veronika“** Tartus.

Tavalisemaid nakkushaigusi.

Dr. Selma Kask ja dr. Olga Madisson.

Haigus	Peiteaeg*) päevades	Tunnused	Ravi	Sagedasemaid järelhaigusi	Märkusi
Leetrid (Morbilli)	10—14	Alul väike palavik, nohu, kähisev köha, silmad punased ja vesised. 3—5. päeva järele palavik kuni 40°, nahale ilmuvad väikesed punased laigud (leetrite ohatis).	Haige eraldada ja hoida voodis, mis kaitstud heleda valguse eest. Suud loputada ja kurku ristada 3 % vesinikülihapendiga või 2 % boorhappe lahuga, (klaasi veele 1 spl täis). Piimatoit.	Keskkõrva põletik, bronhiit, kopsupõletik, tiisikus, silmahaigusi.	Haige hoitakse eraldatuna veel 3 näd. pärast ohatise ilmumist. Enne kooliminekut vannitada 2 korda. Haige tuba ja riided hästi tuulutada.
Sarlak (Scarlatina)	3—11	Järsk algus külmavärinatega, päävaluga ja oksendamisega. Kaelahaigus. 24 tunni järele ilmub punane peenetäpiline (liivatera sarnane) ohatis kaelale ja rinnale, mis pärast levib üle keha. Palavik kuni 40—41°. Ohatis kaob 4. päeva pärast. Kahe nädala pärast ilmub kehale kestendus.	Arsti poole pöörduda. Haige eraldada ja hoida voodis 3—4 näd. Kurku loputada 2 % boorvee või 3 % vesinikülihapendiga.	Keskkõrva põletik, südame ja neeruhaigused, kurgupõletik.	Haige eraldamine kestab vähemalt 6 näd. arvates ohatise ilmumisest. Kui kestendus nahalt kadunud, vannitada last vähemalt 3 korda enne kooliminekut. Korter ja riided täielikult desinfitseerida.

*) Peiteajaks nimetatakse aega nakkusest kuni haigusnähtude ilmumiseni.

Kurgutõbi (Diphteria)	2—7	Kurk punane ja valutab. Keskmine palavik. Kaela näärmed paistetanud. Kahepoolsetel (mandlitel) ja kurgu tagumisel seinal valge või hall käsnasarnane kate.	Haige eraldada ja panna voodisse. Kohe kutsuda arst, kes süstib kaitseseerumit.	Kopsupõletik, südame- ja neeruhaigused, halvatused.	Haiguse kestvus keskmiselt 3—4 näd. Enne kooliminekut last 3 korda vannitada ja korter desinfitseerida.
Läkaköha (Pertussis)	5—10	8—14 päeva harilik köha, hääl ära, nohu. Siis ägedad köhahood sügavate, nuuksuvate sissehingamistega, kusjuures suust tuleb venivat, valkjat lima. Sagedasti ka oksendamine.	Tuba hästi õhutada. Kui palavikku ei ole, viibida väljas värskes õhus. Võimaluse korral õhuvahetus.	Kopsupõletik, tiisikus.	Haige eraldada kuni kaovad kahtlased köhahood. Haigus kestab vähemalt 6 nädalat.
Kõrvanäärme põletik — mumps (Parotitis epid.)	4—25	Kõrva süljenäärme paistetus ühel või mõlemal pool. Alul mõõdukas palavik. Kõnelemine ja neelamine raskendatud.	Suud loputada 2% boorveega või 3% vesinikülihapendiga. Paistetanud kohale määrida magedat searasva või „halli salvi“ ja puuvillaga kinni siduda. Mäda tekkimise korral kutsuda kohe arst.	Suulimanaha põletik, mõnikord poisslastel suguorganite põletik.	Haiguse kestvus 6—10 päeva. Haige eraldada kuni 2 näd. alates näärmepaistetuse ilmumisest. Enne kooliminekut vannitada.
Tuulerõuged (Varicella)	14—17	Kerge palavik. Kehale ilmuvad väikesed, punetusega piiratud vesivillikesed. Villid sügelevad ja kuivavad, kattes ihu koorikuga, mis ühe nädala pärast ära tuleb, sageli armi järele jättes.	Palaviku korral voodis hoida. Keha puuderdada talkpuudriga ja hoida haiget villide sügamisest.	Paised, näärmetę paistetus, mõnikord neeruhaigused.	Haige eraldada kuni kaovad koorukesed kehalt (2 näd.). Enne kooliminekut vannitada.

Haigus	Peiteaeg päevades	Tunnused	Ravi	Sagedasemaid järelhaigusi	Märkusi
Sügelised (Scabies)		Alul punased sügelevad vistrikud ja kublad sõrmevõi varbavahedel mis katkikratsituna muutuvad kergesti mädavistrikkudeks ja paiseteks. Edasi levib käerandmetele, kaenlaaukudesse, rindadele jne.	Haiged kohad pesta rohelise seebiga ja hõõruda nahasse Wilkinsoni salvi või peerupalsamit.	Nahapaised.	Hoolsa ravimise korral kaob haigus 3 päeva pärast. Laps võib minna kooli, kui haigusnähted täitsa kadunud.
Silmamarjad (Trachoma)	8—14	Silmad punetavad, on vesised ja rähmased, silma limanahal leidub ümmargusi kollakaid terakesi, mida võib näha alumist silmalaugu allapoole tõmmates.	Hoida haige jaoks eraldi seep, pesunõu ja käterätt. Ravimiseks pöörduda arsti poole.	Nägemise rikked.	Hoida tervetega kokkupuutumast kuni vee- ja rähmavoolus kadunud.
Roos (Erisipelas)	1—2	Külmavärinad, päävalu, üldine nõrkus, kõrge, kõikuv kehasoojus 38—40—41°. Haiguse alguse kohal (harilikult nina ümbruses) on märgata naha punetust ning paistetust, mis ruttu laiali laguneb.	Haige eraldada ja hoida voodis. Kerge toit: piimasupp, puder, aedvili, marjamahl. Haigele kohale panna kompress Burovi vedelikust, 50% piiritusest või rivanoli lahust (0.1 : 100,0). Arstiabi tarvilik.	Mahlanäärmete ja liikmete paistetus; kopsu-, neeru- ja südamehaigused; kollatõbi.	Hoiduda tervetega kokkupuutumast, eriti rinnalastega, sünnitajatega enne ja pärast sünnitamist ja isikutega, kel lahtised haavad.

Gripp (Influenza)	1—3	Alul külmavärin, palavik 38—39°, päävalu, valud seljas ja ristluus, pärast nohu, kurguvalu, köha.	Jääda voodisse kogu haiguse ajaks (3—5 päeva) ja paar päeva pärast palaviku langust. Higistamise soodustamiseks võtta aspiriini (0,5 kolm korda päevas) ja juua hästi kuuma teed.	Bronhiit, kopsupõletik, südame-, neerupõletik, tiisikus.	Haige peab hoiduma kokkupuutumast tervetega, eriti lastega.
Lahtine kopsu- või kurgutiisikus (Tuberculosis)		Alul väsimus, roidumus, halb söögiisu, mahavõtmine kaalus, mõõdukas palavik (37—38°), eriti päälelõunastel tundidel; pärast vahelduv palavik (37—39°), öösel higistamine, köha, kare hääl, vereköhimine. Haiguse kindlakstegemiseks teha tuberkuliini reaktsioon, vaadata kopsusid Röntgeni kiirtega ja uurida röga tiisikuse pisilaste sisalduse suhtes.	Soovitav paigutada haige kohe sanatooriumi või vastavasse haiglasse. Vajalik rahu, puhkus, värske õhk, hää toit. Arstimeid määrab arst vastavalt haiguse iseloomule.		Haigel olgu omaette tuba, eraldi sööginõud, käte- ning taskurätid ja eriline taskus kantav süljetops röga korjamiseks. Hoida tervetega kokkupuutumast kuni tiisikuse pisilased kadunud ja röga enam ei tule.
Kõhu soetõbi (Typhus abdom.)	7—20	Alul väsimus, päävalu, isupuudus, valud kukla ning selja lihastes. Kõrgendatud kehasoojus, mis teisel nädalal tõuseb 39—40°. Nahale ilmuvad üksikud kahvaturoosad laigud. Bakterioloogilisel uurimusel võib leida veres tüüfuse pisilasi või nende poolt tekitatud aineid.	Haige hoida voodis kogu haiguse vältel (vähemalt 6 näd.). Tarvilik alaline arsti järelvalve. Soovitav haigemajja paigutamine. Kõik jämedad ja kestainet sisaldavad toidud on keelatud; lubatud on: piim, kefiir, kohv, kakao, tumm, lihaleem, vedelad pudrud, jahukördid, pool pehme muna. Rohud ainult arsti määramisel.	Verejooks sooltest, soolte rebend, kopsu- ja südame põletik.	Haige eraldada, tema kusi ja väljaheited desinfitseerida sama hulga lubja piima lisamisega (1 lt lupja 3 liitri veele). Haige pesu hoida paar tundi 5% lüsool- või sublimaadi vees ja siis keeta. Haige võib tõusta alles 2—3 näd. pääle palaviku langust. Enne kokkupuutumist tervetega soovitav uurida väljaheiteid tüüfuse pisilaste sisaldavuse suhtes.

Haigus	Peiteaste päevades	Tunnused	Ravi	Sagedasemaid järelhaigusi	Märkusi
Verine kõhutõbi (Dysenteria)	2—7	Alul kõhuvalu ja kõhulahtisus. Väljaheited 10—20 korda päevas, sisaldavad lima ja verd. Palavik 38—39°. Südame tegevus nõrk ja korratu.	Haige hoida voodis kogu haiguse vältel. Arstlik järelevalve tarvilik. Kõhul ja jalgade all hoida kuumaveekott või -pudelid. Haiget toita nagu kõhusoojatõve korral; piima anda ainult lahjendatult tummiga, teega või kohviga.	Paised, põie ning neeruhaigus, kopsupõletik.	Haige eraldada; soovitav viia haigemajja. Väljaheidete ja musta pesuga toimida nagu kõhusoojatõve puhul. Kokkupuutumine tervetega lubatud 2 näd. pärast vere ja lima kadumist väljaheidetest ning pärast vannitamist ja riiete ja korteri desinfitseerimist.
Sünnitus-palavik (Febris puerperalis)	0—5	Harilikult kolmanda ja ühekssanda päeva vahel pärast sünnitamist või aborti, palavik kuni 40°, külmavärinad, valu emakas, põies ja kõhukoopas. Mädataoline, halvasti lõhnav väljavoolus emakast. Janu, söögiisu puudus, üldine nõrkus.	Kutsuda viibimata arst.	Kõhukelmepõletik, kopsu-, neeru-, südame-, liigeste põletik.	

Siifilis (Syfilis)	21	*3—4 näd. pääle kokkupuutumist siifilise haigega tekib nakkuse kohal (suguorganitel, huultel) kõva paise. 2—3 kuu pärast tekivad nahale plekid, laigud või muhud; mahlanäärmed paistetuvad. Pärast tekivad päävalud, muutused luudes, ajus, ergukavas, ja siseorganites. Haiguse kindlakstegemiseks teha vereproov — Vassermanni reaktsioon.*	*Ainult kauakestev (3—5 aast.) ravimine asjatundja arsti poolt annab tagajärgi. Ravimiseks tarvitatakse elavhõbeda, salvarsaani ja joodi preparaate.*	*Halvatus, pääaju pehmenemine. Siifilis rikub ka iidurakke ja kuulub päritavate haiguste hulka.*	*Haige ei tohi tarvitada ühiseid söögi-, joogi- ega pesunõusid, peab hoiduma suudlemisest ja sugulisest läbikäimisest tervetega. Abiellumine ja lastemuretsemine lubatud ainult ravitseva arsti loaga.*
Tripper (Gonorrhoe)	1—8	Mädavool (paks kollane mäda) suguelunditest ja valuga ühendatud kusetung. Kui haigust ei ravita, võtab see kroonilise kuju, levides seesmistele suguorganitele ja vere kaudu siseelunditesse.	Pöörduda viibimata suguhaiguste arsti poole.	Tripperi reumatism, südamekoti põletik, silmatripper; munasarja tripper — võib tekitada naistele sigimatust.	Enne abiellumist küsida arstilt nõu. Ema tripper võib nakata last, kes sündimisel võib saada silmatripperi
Pehme šanker (Ulcus molle)	1—4	Alul tekib suguorganile mädavistrik, mis muutub paiseks ja eristab väga nakkavat verist-mädast vedelikku. Sellega kokkupuutumisel tekivad uued paised. Pärast näärmete paistetus.	Pöörduda viibimata suguhaiguste arsti poole.	Näärmete põletik.	

Koduseid arstimisvahendeid.

Dr. Mari Ambros.

Haavade ravimiseks:

1) Jood — 25 g (kummi- või klaaskorgi all) naha kriimustuste korral pääle määrida.
2) Piiritus 70% — 100 g kriimustustele määrimiseks ja haava ümbruse puhastamiseks.
3) Vesinikülihapend 3% — 100 g haava ümbruse puhastamiseks ja kuivanud sidemete lahtileotamiseks.
4) Söögisooda — 100 g küllastatud soodavee kompressideks põletishaavadele.
5) Vaseliin — 25 g haudunud naha ja põletishaavade ning külmanud kohtade määrimiseks.
6) Lubjavesi + linaõli — 100 g põletis- ja külmetushaavadele.
7) Leukoplast — väikeste haavade kinnikleepimiseks.
8) 2 marlisidet 5 sm laiad
   2 „ 10 „ „ haavade sidumiseks.
9) Puhastatud vatti — 25 g.
10) Ligniini (puuvatti) — 100 g polstriks luumurrete korral.

Päävalu vastu:

Pyramidon 0,3 — 20 tabletti; 1—2 tabletti sisse võtta.

Palaviku puhul:

1) Aspiriin 0,5 — 20 tabletti; 3 × päevas 1 tablett sisse võtta.
2) Pärnaõietee — 50 g keeta kui teed ja juua enne voodi heitmist.

Nõrkuste ja minestuste korral:

1) Nuuskpiiritus — 25 g nina alla hoidmiseks.
2) Eeterlik-baldriani tilgad — 25 g, 1—20 tilka sisse võtta.

Hambavalu puhul:

1) Hambatilgad — 10 g panna vatiga hamba õõnsusesse.
2) Kummelitee — kompressideks.

Kõrvavalu puhul:

1) Kummelitee — 100 g — kummeliõied kotikeses hoida 5 min keevas vees, välja väänata, kõrva pääle panna, vahapaberiga või pergamendiga katta ja soojalt kinni siduda.

Voolmete puhul kõhus või kuuriiete ajal:

1) Veramon — 20 tabletti; 1—2 tabletti sisse võtta.
2) Tulised pudelid või kummikott kuuma veega riietesse mähitult asetada haigele kohale.

Kõhukinnioleku korral:

1) Riitsinusõli — 50 g, 1—2 spl sisse võtta.
2) Aleksandritee — 100 g, keeta kui teed ja juua.

Kõhulahtioleku korral:

1) Tannalbin 0,5 — 10 pulbrit — 3 korda päevas 1 pulber veega sisse võtta.
2) Botkini tilgad 20 g; 10—30 tilka veega sisse võtta.

Köha vastu:

1) Taanikuninga tilgad — 35 g, 10—30 tilka sisse võtta.
2) Lakritsa siirup 50,0; 1 teelusika täis 3 × päevas sisse võtta.

Verejooksu korral ninast:

1) Rauavatt — 25 g — ninna toppimiseks.
2) Maarjajääd — 25 g — 1 tl klaasi veele ja ninna tõmmata või märg vatt maarjajääl hõõruda ja sellest pigistada vedelikku ninna.

Mürgistuste puhul:

1) Põletatud magneesium — 25 g
2) Äädika hape — 50 „
3) Tanniin — 20 „
4) Mangaanhapu kaalium — 5 „

Vaata Esimene abi

Suu ja kurgu desinfitseerimiseks:

1) Boorhape — 25 g; 1 tl klaasi keedetud veele kuristamiseks.
2) Vesinikülihapend — 3% — 100 g; 1 spl 1 klaasi veele.

Käte ja asjade desinfitseerimiseks:

1) Lüsool — 150 g, 2 spl 1 lt pesuveele.
2) Kustutatud lubi — 1 kg — küllastatud lubjavesi väljaheidete ja röga desinfitseerimiseks.

Märkus: Kõik kodused arstimisvahendid hoida alal luku taga ja kuivas ruumis.

Täiskasvanute keha pikkuse ja raskuse normaalvahekorrad.

Pikkus sm	Raskus kg		Pikkus sm	Raskus kg		Pikkus sm	Raskus kg		Pikkus sm	Raskus kg	
	naised	mehed		naised	mehed		naised	mehed		naised	mehed
145	40,7	—	158	52,8	56,2	171	66,8	71,2	184	83,2	88,7
146	41,5	—	159	53,8	57,3	172	68,0	72,5	185	84,6	90,1
147	42,4	—	160	54,8	58,4	173	69,2	73,8	186	86,0	91,6
148	43,3	—	161	55,8	59,5	174	70,4	75,1	187	87,4	93,1
149	44,2	—	162	56,8	60,6	175	71,6	76,4	188	88,8	94,6
150	45,1	48,1	163	57,8	61,7	176	72,8	77,7	189	90,2	96,1
151	46,0	49,0	164	58,9	62,8	177	74,0	79,0	190	91,6	97,7
152	46,9	50,0	165	60,0	64,0	178	75,3	80,3	191	93,1	99,3
153	47,8	51,0	166	61,1	65,2	179	76,6	81,7	192	94,6	100,9
154	48,8	52,0	167	62,2	66,4	180	77,9	83,1	193	96,1	102 5
155	49,8	53,0	168	63,3	67,6	181	79,2	84,5	194	97,6	104,1
156	50,8	54,0	169	64,4	68,8	182	80,5	85,9	195	99,1	105,7
157	51,8	55,1	170	65,6	70,0	183	81,8	87,3	196	—	107,3

Lapse iga, pikkus ja raskus.

(Pirquet-Camereri järele).

Iga	Tütarl.		Poegl.		Iga	Tütarl.		Poegl.	
	pikkus sm	raskus kg	pikkus sm	raskus kg		pikkus sm	raskus kg	pikkus sm	raskus kg
Sündimisel	49	3,24	50	3,48	1 a. 6 kuud	79	10'95	80	11,45
	50	3,5	51	3,7	2 aastat	84	12'2	85	12,7
	51	3,7	52	3,9	3 „	92	14'2	93	14,7
	52	3,9	53	4,1	4 „	98	15'7	99	16,5
1 kuu	53	4,1	54	4,4	5 „	103	17,0	104	18,0
2 kuud	56	4,8	57	5,3	6 „	107	19,0	109	20,5
3 „	59	5,7	60	6.2	7 „	113	21,0	115	23,0
4 „	61	6,3	62	6,8	8 „	118	23,0	120	25,0
5 „	63	6,9	64	7,3	9 „	123	25,0	125	27,5
6 „	65	7,4	66	7,9	10 „	128	27,0	130	30,0
7 „	67	7,8	68	8,5	11 „	133	29,0	135	32,5
8 „	69	8,2	70	8,9	12 „	139	32,0	140	35,0
9 „	70	8,5	71	9,2	13 „	146	37,0	145	37,5
10 „	71	8,8	72	9,5	14 „	153	43,0	151	41,0
11 „	73	9,4	74	9,9	15 „	158	48,0	157	45,0
1 aasta	74	9,7	75	10,20	16 „	160	52,0	160	50,0

Märkus: 1—12 eluaastal on keskmiseks normaalseks keharaskuseks kilogrammides lapse kahekordne iga +8. Nii näiteks, 7 aastane laps kaalub normaalselt **(2×7)+8=22 kg.**

Laste toitmine.

(Prof. Lusti järele).

1. Imiku toidutarvitus.

a. Imik vajab emapiima keskmiselt järgmisel määral:

1.	nädalal	kuni	480 g — 335	kalorit
2.	„	„	500 „ — 350	„
4.	„	„	600 „ — 420	„
8.	„	„	800 „ — 560	„
12.	„	„	850 „ — 600	„
16.	„	„	900 „ — 630	„
Edaspidi		„	1000 „ — 700	„

b. Keharaskust arvestades vajab imik toiduks 1. kuul $^1/_5$—$^1/_6$, 2.—6. kuul — $^1/_7$ ja edaspidi $^1/_8$—$^1/_9$ oma kehakaalust. Imemisel saadud piima hulka võib määrata kindlaks kaaludes last enne ja pärast imetamist.

c. Kalorites arvestades vajab imik päevas iga kilogrammi keharaskuse kohta:

1.	veerandaastal	— 100—120	kalorit
2.	„	— 90—100	„
3.	„	— 80— 90	„
4.	„	— 70— 80	„

d. Imikut tuleb toita 5—6 korda päevas iga 3—4 tunni järele, jättes kuni 8-tunnilise ööpuhkuse.

2. Võõrutamine.

Elu teisel poolaastal tuleb hakata imikut võõrutama emarinnast ja anda lisatoite. Võõrutamine sündigu aegamööda, 3—4 kuu, kuid mitte vähem kui 4—5 nädala vältel. Võõrutamist ei või võtta ette suvel kuumal ajal.

Kõige enne asendatakse lõunane toit liha- või aedviljaleemes keedetud paksu mannasupiga, millele mõne päeva pärast lisatakse juurde veel aedvilja (pinat, porgandid, lillkapsas jne.) püree või puuviljakompott. Kõik olgu peenendatud läbi sõela.

1—2 nädalat hiljem asendatakse õhtune toit pudruga (150—200 g piima + 15—20 g nisu-, kaera- või odrajahu, või riisi, või kuivikuid + 5—10 g võid ja vähe soola).

Nädaliste vaheaegade järele täidetakse teised söömaajad lahjendatud piimaga (130 g piima + 70 g jahukörti + 10 g suhkrut) ning edaspidi minnakse aegamööda üle täispiimale.

4.—5. kuust pääle antakse ka toorest puu- või aedviljamahla (maasika-, vabarna-, kirsi-, tomati-, apelsini-) 1—6 tl täit; edaspidi ka õunakaapeid, lõunaks või õhtuks kompotti (alul 2—3 tl, pärast 2—3 spl).

Teisel poolaastal võib segada ka supisse või pudrusse üks muna. 3. veerandaastal võib anda närida kuivikut või leivakoorikut.

3. Terve imiku kunstlik toitmine.

I g a	Söögiaegade arv ja toidu hulk	Päevane toidu hulk	Piima ja lahjendamisvedeliku vahekorrad	Suhkru hulk päevasele toidule
1 päev	Kummelitee sahariiniga	vabalt		
2 päeva	5 × 20 sm³	100 sm³	1 osa piima + 1 osa tummi	5 g
3 „	5 × 30 „	150 „	„ „	5 „
4 „	5 × 40 „	200 „	„ „	5 „
5 „	5 × 60 „	300 „	„ „	5 „
6 „	5 × 70 „	350 „	„ „	10 „
7 „	5 × 80 „	400 „	„ „	15 „
2 näd.	5 × 100 — 130 sm³	500—650 „	„ „	20—25 g
3—4 näd.	5 × 130 — 150 „	650—750 „	„ „	30 „
2 kuud	5 × 150 — 170 „	750—850 „	„ „	35—40 „
3 „	5 × 180 — 190 „	900—950 „	„ „	45—50 „
4 „	5 × 200 —	1000 „	2 osa piima 1 osa kõrti	50—60 „
5 „	4 × 200 „ 1 × suppi ja aedvilja püreed	800 „	„ „	50 „
6 „	3 × 200 sm³ 1 × suppi ja aedvilja 1 × putru piimaga	600 „	„ „	50 „

Edaspidi toimida nagu pärast võõrutamist.

Märkusi:

1. Lahjendatud piimalt tuleb üle minna täispiimale aegamööda, nii et 9. kuul võib anda täispiima.

2. Piim tuleb värskelt keeta, kohe jahutada ja alal hoida jahedas.

3. Kunstlikku toitu antakse imikule Soxhleti pudelist, millele pannakse pääle kummilutt. Soxhleti pudel on lihtne ja tal on mõõdud pääl, mille järele on kerge kindlaks määrata pudelis olevat toidu hulka. Need pudelid on saadaval apteekides ja rohukauplustes.

4. Tummi valmistatakse järgmiselt: 20—30 g (2 spl) odra- või kaeratangu, või herkulod leotatakse 1 liitris vees ja keedetakse ¾—1 tund (odratangud 2 tundi) kuni pehmed, hõõrutakse läbi jõhvsõela ja lisatakse ½ tl. peent soola ja nii palju keedetud vett, et tummi saaks 1 liiter. Pärast 3. kuud tuleb võtta vähe rohkem tangu, et tumm saaks paksem.

5. Jahukõrdi valmistamiseks võetakse 20—30 g (2 spl) nisujahu, pannakse 1 lt leige veega tulele ja alatasa segades keedetakse 15—20 min. Pärast lisatakse ½ tl soola ja nii palju keedetud vett, et saaks 1 lt kõrti. Lastakse läbi tiheda sõela. Nõnda nimetatud „lastejahude" juures jätkub 5—10 min. keetmisest ja neid ei ole vaja lasta läbi sõela.

6. Ainete mõõtmisel olgu tähendatud, et 1 spl (triiki) jahu kaalub 12 g ja 1 tl suhkrut — 5 g.

4. Aastase terve lapse toitmise näide.

Hommikul:	200 g (1 tass) piima + kuivik.
Lõunaootel:	Kaabitud õun kuivikuga.
Lõunal:	Püree-supp (tangu, nuudlite, riisi või saagoga) + 100—150 g aedvilja või kartuliputru + 2—3 tl puuvilja või marjamahla või 2 spl kompotti.
Õhtuootel:	1 tass piima + kuivik.
Õhtul:	Putru (200 g piima + 20 g mannat, riisi, kuivikuid või kartuleid + 1 munakollane) ja 30—50 g puuvilja-püreed või -mahla.

5. Kaheaastase terve lapse toitmise näide.

Hommikul:	200 g piima, sai või kuivik võiga.
Lõunaootel:	Puuvili, sai või kuivik.
Lõunal:	Püree-supp, aedvili + 10 g võid, kompott. Teise aasta lõpul 1—2 tl peenendatud liha või maksa.
Õhtuootel:	100 g piima, leib või 2 kuivikut võiga.
Õhtul:	Putru (200 g piima + 15—20 g mannat või tangu, vähe suhkrut ja marjamahla või kastet).

6. Kolme- ja nelja-aastase terve lapse toitmise näide.

Hommikul: 250 g piima, võileib.
Lõunaootel: Puuvili, võileib.
Lõunal: Supp, 20—30 g lihatoitu, 150 g aedvilja ja 100 g kartuleid.
Õhtuootel: Puuvili, võileib, piim (100—150 g).
Õhtul: Jahutoit (makaronid, nuudlid jne.), või võileib juustuga või munaga ja tass piima, või aedviljamuhenik.

Koolilaste unetarvidus.

Vanus aastates	Magamamineku ja ülestõusmise aeg õhtul — hommikul	Une kestvus
7— 9	kella 20—7-ni	11 tundi
10—11	„ 20-21—7	10—11 „
12—13	„ 21—7	10 „
14	„ 21.30—7	9,5 „
15—16	„ 22—7	9 „
17—18	„ 22—6.30	8,5 „

Laste hoolekandeasutised ja nõuandepunktid.

1. Laste hoolekandeasutised.

Riiklik Rinnalaste ja Emade kodu — Nõmmel, Hoolekande t. 1.
„ „ „ „ „ — Tartus, ajutiselt Kaagveres.
„ „ „ „ „ — Narvas, Sepa t. 7.
„ „ „ „ „ — Kuresaares, Kubermangu t. 5.
Riiklik lastekodu Vaivaras — Virumaal, Vaivara asundus, Auvere jaam.
Tallinna linna lastekodu — Tallinnas, S. Tartu m. 62.
„ „ „ — Tallinnas, S. Pärnu m. 29.
„ „ „ — Harjumaal, Riisipere asundus.
Tartu linna lastekodu — Tartumaal, Kaagveres.
„ „ „ — Tartu juures, „Lastela“ talu.
Narva linna lastekodu — Narvas, Ingeri t. 7.
Viljandi linna lastekodu — Viljandis, Jakobsoni t. 1.
Valga linna lastekodu — Valgas.

Kuresaare linna lastekodu — Kuresaares.
Pärnu linna lastekodu — Pärnus, Rääma asundus.
Nõmme linna lastekodu — Nõmmel.
Harjumaa lastekodu — Harjumaal, Raiküla asundus.
Virumaa lastekodu — Virumaal, Inju asundus.
Järvamaa lastekodu — Järvamaal, Mäo asundus.
Pärnumaa lastekodu — Pärnumaal, Voltveti asundus.
Viljandimaa lastekodu — Viljandimaal, Puiatu asundus.
Tartumaa lastekodu — Tartumaal, Meeri asundus.
Võrumaa lastekodu — Võrumaal, Tilsi asundus.
Saaremaa lastekodu — Saaremaal, Saare asundus.
Petserimaa lastekodu — Petserimaal, Võmorkovo küla.
Türi lastekodu — Türi — asutamisel.
E. Punase Risti lastekodu — Harjumaal, Muraste asundus.
„ „ „ — Harjumaal, Pääskülas.
„ „ „ — Virumaal, Aaspere asundus.
E. Lastekaitse Ühingu lastekodu — Läänemaal, Palivere asund.
E. Lastekasvatuse Seltsi lastekodu — Tallinnas, Lennuki t .11.
Saksi tütarlastekodu (raskelt kasvatatavate tütarlaste tarvis) — Virumaal, Saksi asundus, Tapa jaam.
Kolovere riiklik hoolekande kool (poeglastele) — Läänemaal. Kolovere asundus.
„Naini", nõdramõistuslikkude kodu — Pärnumaal, Pärnu Jakobi.
Riiklik kurttummade kool — Virumaal, Porkuni asundus.
Riiklik pimedate kool, kodu ja töökool — Tartus, Era t. 2.

Märkus: Rinnalaste- ja emadekodudes on lapsed kuni 3 a. vanuseni. Teistes lastekodudes 3 aastased ja vanemad lapsed.

2. Emade ja laste nõuandepunktid.

Tallinnas, Kopli raioonis.
Tallinnas, Lai t. 40.
Tallinnas, Väike Pärnu m. 19-a.
Tartus, Jaani t. 10.
Narvas, Vaeselapse t. 3.
Rakveres, Ehituse t. 13.
Haapsalus, Suur Lossi t. 6.
Kuresaares, Kubermangu t. 12.
Pärnus, Uus t. 10.
Paides, V. Aia t. 14.
Viljandis, Mäe t. 4.
Põltsamaal, Pargi t., Rümmeli maja.
Võrus, Katarina t. 8-a.
Valgas, Kesk t. 7/9.
Nõmmel, Jaama t. 12.
Troitsas, Petserimaal, Vilo vald.
Dobrovos, Petserimaal, Merimäe vald.
Tapal, Lai t. 18.
Türil, Kooli t. 3.
Keilas, Harjumaal.

Raplas, Harjumaal, Rapla alev.
Sõrves, Saaremaal, Üdipää küla.
Kihelkonnas, Saaremaal, Kihelkonna jsk. arsti juures.
Kilingi-Nõmmel, Pärnumaal ,jsk. arsti juures.
Karksi-Nuias, Pärnumaal, jsk. arsti juures.
Mustvee alevis, Tartumaal.
Puka alevis, Valgamaal.
Vändra alevis, Pärnumaal.

3. Tiisikuse vastu võitlemise nõuandekohad.

Tallinnas, Lai t. 40.
Tartus, Jaani t. 2.
Pärnus, Kubermangu t. 7.
Viljandis, Jakobi t. 21.
Võrus, Katarina t. 8-a.
Rakveres, Pikk t. 21.
Kuresaares, Kubermangu t. 12.
Haapsalus, S. Lossi t. 6.
Paides, S. Aia t. 7.
Lihulas, alevis.
Narvas, Vaeselapse t. 3.
Petseris, Vaksali t. 5.

Perenaised!

Ärge unustage, et kõige kasulikumalt ostate omad majapidamises tarvisminevad tarbed, nagu:

Alumiinium ja email: Keedunõud, Kannud, Taldrikud, Mannergad, Kruusid, Kulbid.

Malmist, emailitud ja mustad: Pajad, Potid, Pannid, Transport piimakannud, Lüpsikud, Kurnad.

Rootsi „Huskvarna" vabriku:
Triikmasinad
Lihamasinad
Kohviveskid.

Mütarauad, labidad, hangud, viglad, kõblad, rehad jne.

Ainult

K/m. Vennad PRÜÜS'ilt

Kaubahoov 20/21. **Telefon 12-92.**

Toitlus.

Kehale tarvisminevad toitollused, nende otstarb ja leiduvus.

Toitollused	Otstarb	Tähtsamad leiduvuse allikad
Vesi	Aitab korraldada keha tegevust. Reguleerib keha soojust. Kannab toitolluseid laiali. Kannab kehast lagunemise produkte välja.	Kõik toitained.
Valgud	Ehitavad keha kudesid (lihaseid, verd). Annavad soojust ja jõudu.	Juust, kohupiim, liha, kala, muna, kaunviljad, teraviljasaadused, pähklid, piim.
Süsivesikud (tärklis, suhkur ja kiudaine)	Annavad soojust ja jõudu. Annavad täitetoitu seedimise edendamiseks. Hoiduvad kehas rasvana tagavaraks.	Teravili ja selle saadused, kaunvili, kartul, juurvili, puuvili, suhkur, mesi ja siirup.
Rasv	Annab soojust ja jõudu. Hoidub kehas tagavaraks.	Või, koor, rasv, rasvane liha, taimevõi, söögiõlid, pähklid, kakao, šokolaad.
Mineraalained (vajalikumad: lubi, fosfor, raud)	Aitavad üles ehitada kondikava, hambaid, punaseid vereliblesid. Vajalikud närvikavale. Aitavad korraldada keha tegevust.	Lubi: — Juust, piim, munakollane, lillkapsas, pääkapsas, pinat, porgand, naeris. Fosfor: — Munakollane, liha, kala, piim, kuivatatud kaunvili, maks. Raud: — Veri, munakollane, liha, kaunvili, pinat, salat, ploomid, maasikad, maks
Vitamiinid	Soodustavad tervist ja kasvu. Korraldavad keha tegevust. Hoiavad ära mitmesuguseid haigusi.	A: — Või, koor, piim, munakollane, tomat, pinat, kapsas, salat, porgand, maks, kalarasv. B: — Aedvili, puuvili, piim, muna, maks, pärm. C: — Roheline aedvili, tomat, puuvili (apelsin, sidrun, õun jne.) D: — Kalamaksaõli, piim, tomat, apelsin, porgand, roheline aedvili, leib. Vit. — Roheline aedvili, tomat, porgand, muna, piim.

Toitolluste ja kalorite tarviduse määrad.

Toidu tarvidust ja toitolluste toiteväärtust mõõdetakse kaloritega (soojuse hulk, mis vajalik ühe liitri vee soojendamiseks 0^0 kuni 1^0 C.), kusjuures

1 g valku annab 4,1 kalorit
1 „ süsivesikuid „ 4,1 „
1 „ rasva „ 9,3 „

Inimene tarvitab keskmiselt päevas:

	Valku	Mineraal ühendusi	Rasva	Süsivesikuid	Vett	Kaloreid	Kaloreid 1 kg keharaskusele
Kerge töö juures	50—70 g	30 g	50 g	350—450 g	2—2,5 lt	2200—3000	38—40
Raske töö juures	70—80 g	30 g	70—100 g	500—600 g	2,5—3 lt	3500—4500	45—50

ON TEIL MIDAGI TRÜKKIDA?

SIIS TEADKE, ET SOODSATE TINGIMUSTEGA JA HINDADEGA VALMISTATAKSE TEILE IGASUGUST TRÜKITÖÖD MAITSEKALT JA KIIRESTI, ÕPPINUD NING VILUNUD MEISTRITE JUHATUSEL

O.-Ü. K. MATTIESENI TRÜKIKOJAS,

INIMPÕLVI SUURTE TEADUSLIKKUDE VÄLJAANNETE TEENISTUSES OLNUD ETTEVÕTTES

TARTUS, VALLIKRAAVI 4. TEL. 4-80. POSTK. 46

100 kalorilised toiduportsjonid

(J. Königi ja A. Almeni järele).

Täispiim	149 g	või	$^3/_4$ klaasi
Kooritud piim	277 „	„	$1^1/_4$—$1^1/_2$ klaasi
Separeeritud piim	294 „	„	$1^1/_2$ klaasi
Kohvikoor	55 „	„	3 spl
Vahukoor	45 „	„	2,5
Või	12,5 „	„	—
Muna	60—61 „	„	1 suurem muna
Sealiha (rasvane)	25 „	„	1,5 sm paks 5 × 3 sm^2
Sealiha (lahja)	71 „	„	2 „ „ 8 × 8 „
Loomaliha	48—50 „	„	1 „ „ 7 × 7 „
Vasikaliha (keskm.)	60 „	„	2 „ „ 6 × 6 „
Veri	131 „	„	$^1/_2$—$^3/_4$ klaasi
Värske silk	79 „	„	3—4 silku
Soolatud silk	69 „	„	3—4 „
Heeringas	42 „	„	$^1/_2$ puhastatud heeringat
Manna	27 „	„	$1^3/_4$—2 spl
Riis	28 „	„	$1^1/_2$—$1^3/_4$ spl
Saago	29 „	„	2 spl
Odratangud	26,5 „	„	1,5 spl
Nisujahu	29 „	„	3 spl
Odrajahu	28 „	„	2—$2^1/_3$ spl
Rukkijahu	28 „	„	2,5 spl
Rukkipüül	27 „	„	2—$2^1/_3$ spl
Makaronid	28 „	„	7 tükki müügil olevas pikkuses
Kuivatatud herned	30 „	„	$^1/_6$ klaasi
Kuivatatud õunad	42 „	„	9 lõiku
Värsked õunad	200 „	„	2 õuna
Kuivatatud ploomid	45 „	„	4—5 ploomi
Rosinad	37—38 „	„	$^1/_3$ klaasi
Kakao	21 „	„	1,5 spl
Suhkur	24 „	„	$1^1/_3$ spl
Kartul (koorit.)	105 „	„	1 suur kartul
Porgand (puhast.)	256 „	„	5 vähemat porgandit
Peet „	244 „	„	1 suurem peet
Kaalikas „	270 „	„	$^1/_2$ keskmist kaalikat
Pääkapsas	345 „	„	$^1/_4$ keskmisest päast
Lillkapsas	274 „	„	$^1/_4$ kõvast päast
Tomat	455 „	„	6—7 tomatit
Leib	43 „	„	õhukene viil, 1 sm paks 50 sm^2
Sai (värske)	31 „	„	„ „ „ „ „

Märkus: Lusika mõõdud võetakse ilma kuhjata (triiki).

Toitainete sisaldavus ja toiteväärtus.

(R. Bergi ja teiste järele).

Toitained	100 g sisaldab eneses					Aluste ülekaal	Hapete ülekaal	Vitamiinide sisaldavus.				
	valku g	rasva g	süsivesikuid g	mineraalsoole g	kaloreid			A.	B.	C.	D.	Vit.
Liha, kontideta, väherasvane:												
veise-	19,6	7,0			160	—	+	+	+	+	+	?
vasika-	19,5	7,6			120	—	+	+	+	+	+	?
lamba-	16,4	25,7			318	—	+	+	+	+	?	?
sea-	17,2	22,8			295	—	+	+	—	—	—	—
suitsetatud pekk	5,8	68,0			657	—	+	—	—	—	—	—
vasikamaks . .	17,7	3,4	3,2		130	—	+	+++	++	+	++	?
Kala: heeringas . .	18,3	15,4	1,5		238	—	+	—	—	—	?	?
silk	20,4	7,3			167	—	+	—	—	—	?	?
Kanamuna	12,2	11,2	0,6		158	—	+	++	+	—	+	+
Piim: täispiim . . .	3,2	3,5	4,8		67	+	—	+++	++	—	++	++
läbiaetud . .	3,2	0,8	4,9		41	+	—	+	++	—	++	++
kohupiim . .	34,8	5,4	0,9		222	—	+	—	—	—	—	—
Koor	3,8	22,6	3,8		244	+	—	+++	++	—	++	++
Või	0,9	82,0	0,5		762	—	+	+++	—	—	—	—
Margariin	0,5	84,5	0,4		790	—	+	+	—	—	—	—
Teravili:												
nisujahu (sepiku) . .	8,8	0,9	68,7	0,7	325	—	+	—	++	—	++	++
nisujahu (peen) . . .	7,1	0,2	72,1	0,6	324	—	+	—	+	—	+	—
odrajahu	7,2	1,1	76,2		353	—	+	—	++	—	+	+
kruubid	7,7	1,6	69,5		331	—	+	+	++	—	+	+
kaeratangud (pressit.)	10,5	4,1	63,1	1,0	341	—	+	+	+	—	++	?

Märkida palutud: — tähendab puudumist, + väha, ++ küllaldaselt, +++ rikkalikult, ? uurimata.

riis	5,9	0,3	74,7	0,5	330	—	+	—	—	—	—	—
makaronid	10,9	0,4	70,6	0,4	338	—	+	—	—	—	—	—
rukkileib	4,0	0,4	45,5	1,0	200	—	+	+	++	?	?	+
sepik	5,8	0,4	44,0	1,0	203	—	+	+	+	?	++	?
sai	5,5	0,4	56,6	0,3	253	—	+	?	+	—	+	+
Kaunvili:												
Türgioad	3,9	0,2	6,2	2,1	42	+	—	++	++	++	++	++
rohelised herned	4,7	0,3	10,4	1,9	52	—	+	++	++	++	++	++
kuivatatud herned	17,0	0,6	45,6	2,6	271	+	—	++	++	++	?	?
Kartul	2,0	0,1	18,6	1,6	74	+	—	+	++	++	++	++
Aedvili:												
pääkapsas	1,3	0,1	4,2	1,3	24	+	—	+++	+++	++	++	++
hapukapsas	1,0	—	3,1	1,2	22	+	—	+++	+++	++	++	++
pääsalat	1,2	0,2	1,8	0,7	15	+	—	++	++	++	++	+++
pinat	4,2	0,1	2,6	0,6	34	+	—	+++	+++	+++	+++	+++
tomatid	0,7	0,1	3,4	0,8	18	+	—	+++	+++	+++	+++	+++
kurgid	0,8	0,1	1,9	0,8	12	+	—	?	+	+++	+	?
peedid	1,1	0,1	7,0	1,0	34	+	—	++	++	++	++	++
porgandid	1,0	0,2	8,7	1,0	41	+	—	++	++	++	++	++
sibulad	1,1	0,3	3,2	0,7	21	—	+	++	++	++	++	++
Puuvili ja marjad:												
õunad	0,2		3,1	1,2	13	+	—	+	?	++	+	—
pirnid	0,3		11,2	2,2	46	+	—	—	+	+	+	—
ploomid	0,8		13,5	0,8	55	+	—	+	?	?	+	?
kirsid	0,7		10,7	1,1	45	+	—	+	+	+++	—	—
maasikad	0,4		9,7	3,7	41	+	—	?	?	+++(?)	?	?
vabarnad	1,0		6,6	1,5	31	+	—	?	?	+++	?	?
sõstrad	0,3		5,2	6,1	22	+	—	+	—	++	—	—
karusmarjad	0,7		9,7	3,5	42	+	—	?	?	?	?	?
apelsinid	0,4		6,0	4,0	26	+	—	+	+++	+++	++	++
sidrunid	0,4		6,0	3,7	26	+	—	+	++	+++	++	++
rosinad	1,8		62,6	7,1	264	+	—	—	—	—	—	—

Juhtnööre toidusedelite koostamiseks.

Toidusedelite koostamisel tuleb tähele panna, et iga perekonna liige saaks tarvilikul määral kõiki vajalikke toitolluseid. Liha- ja teravilja-toitainete kõrval peab tarvitatama rohkesti aedvilju, mis hoiavad ära hapete ülekaalu toidus (vaata toitainete sisaldavuse ja toiteväärtuse tabel). Keskmiselt tuleb tarvitada inimese kohta päevas:

1) vähemalt ½ lt täispiima,
2) keskmiselt 200 g liha,
3) lahja (tai-) liha korral sellele lisaks kuni 100 g rasvaineid (võid, koort, rasva, pekki, taimevõid),
4) päevases toidusedelis olgu vähemalt üks keeduvili pääle kartuli,
5) igale isikule kord päevas toorest aed- või puuvilja,
6) kartuleid, aedvilja ja leiba olgu igaühel söögiajal vabalt tarvitada.

Tarvilikumaid juhtnööre toitude valmistamiskes.

Ida Müürisepp.

1. Supid.

1) Liha- ja aedviljasupid panna keema külma veega.
2) Hää lihaleeme saamiseks ajada leem keema aeglaselt ja keeta tasasel tulel 3—4 tundi.
3) Hää aedviljaleeme saamiseks ajada leem keema aeglaselt ja keeta 1—1,5 tundi.
4) Maitseained ja supijuured lisada leemele pärast vahuriisumist.
5) Pääle keetmist kõrvaldada leemest kõik maitseained ja supijuured.
6) Püreesuppidel keeta aedviljad alguses või või rasvaga ja siis lisada jahu.
7) Piimasuppidel lisada sool lõpuks, et hoiduda kokkutõmbamisest.
8) Hapuka piima keetmisel lisada vähe soodat.
9) Kõrbema läinud piim valada kohe teise nõusse.
10) Kõikidele suppidele panna manna, jahu ja herkulo kuuma, riis, tangud, kruubid külma vedelikku.

2. Lihatoidud.

1) Igasugused lihatükid enne tarvitamist hoolikalt puhastada.
2) Lahjad lihatükid pesta kuuma vette kastetud lapiga.
3) Rasvased lihatükid (seapekk) kaapida noaga ja pesta külma veega.
4) Liha muredaks tegemiseks tuleb teda hakkida, nuiata või panna marinaadisse.

5) Maitseva ja mahlase liha saamiseks panna liha keema kuuma ja vähesesse vedelikku.
6) Liha keeta parajalt pehmeks, üleliigne keetmine tuimendab liha.
7) Praetav liha olgu alati hästi kuiv.
8) Liha pruunistamine sündigu kiiresti.
9) Enne rasva lisamist olgu pann hästi kuum.
10) Rasv olgu kuum enne liha pääle panemist.
11) Rasva ei või lisada praadimise ajal.
12) Lihatükke pöörata alles siis, kui üks külg pruun.
13) Lihatükkide pööramiseks mitte kahvlit tarvitada.
14) Igasugune praadimine ja pruunistamine sündigu ilma kaaneta.
15) Värsketele lihatükkidele raputada sool enne praadimist.
16) Suured praed hõõruda soolaga pääle pruunistamist.
17) Pääle soolaga hõõrumist mitte kohe vedelikuga valada.
18) Erisugused praed hõõruda vastava maitseainega:
a) seapraad sidruni- või mõne muu happega,
b) vasikapraad või või rasvaga,
c) lambapraad sinepiga.

3. Kalad.

1) Kalad enne tarvitamist soomustada, sisikond välja võtta ja pesta.
2) Soomustamist alata saba poolt pää poole.
3) Sisikonna väljavõtmisel panna kala selili.
4) Kalad pesta külma veega.
5) Kalad sisse hõõruda soola ja äädikaga (1 kg kala, 1 spl soola, 1 tl äädikat).
6) Kalad panna keema:
a) väikesed kuuma vette,
b) keskmised leigesse vette,
c) suured külma vette.
7) Kalu keeta tasasel tulel.
8) Kalu keeta, kuni oimud tulevad kergesti lahti.

4. Aedviljad.

1) Aedviljade keetmisel peetagu silmas, et neis olevad toitollused säiliksid.
2) Aedvilja keeta kas aurus või väheses vees.
3) Aedviljade keeduleem igal võimalikul juhul ära kasutada.
4) Aedviljade keetmisel lisatagu keeduveele, või aurus keetes aedviljadele, soola.
5) Punaste aedviljade keetmisel, et värvi alal hoida, lisada vähe äädikat, sidrunihapet.
6) Roheliste aedviljade värvi säilitamiseks lisada vähe soodat, põdrasarvesoola.

7) Happelist keskkonda nõudvaid aedvilju keeta kas emailitud või alumiinium-keedunõus.
8) Kartulite keetmisel panna värsked kartulid kuuma vette, vanad külma vette.
9) Aurus keetes raputatagu kartulitele soola.

5. Kaunviljad.

1) Värsked kaunviljad pannakse keema kuuma vette.
2) Kuivatatud kaunviljad enne tarvitamist leotada.
3) Leotatud kaunviljad panna keema leoveega.
4) Kuivatatud kaunviljade keetmiseks tarvitada pehmet või pehmendatud vett.

6. Puuviljad.

1) Värsked puuviljad pannakse keema kuuma vette.
2) Kõik kuivatatud puuviljad pesta, leotada ja panna keema leoveega.
3) Et saada terveid puuvilju, lisatagu keetmise ajal keeduvedelikule suhkrut.
4) Kõik puuviljad, mis tulevad sõelast läbistada, keedetakse ilma suhkruta.

7. Munavalge ja koor.

1) Vahustatav munavalge olgu hästi külm, vahustatagu külmas kohas ja vahustamine sündigu alguses aeglaselt, hiljem hoogsalt.
2) Munavalget tuleb vahustada kuivas laiemapinnalises nõus.
3) Juhul, kui munavalge ei lähe hästi vahtu, lisatagu vähe äädikat või soola.
4) Koort vahustada samuti külmas kohas, kuid juba algusest pääle hoogsalt.
5) Et hoida koort võiks minemast, tuleb juba alul lisada vähe suhkrut.
6) Vahustatud koort või munavalget lisada ainult külmale segule.

8. Taignad.

1) Pärm, mida tarvitatakse küpsistele, olgu värske.
2) Pärm leotada leiges vedelikus.
3) Taignal lastagu parajas soojuses kerkida.
4) Enne ahjupanemist olgu küpsised korralikult kerkinud.
5) Väiksemad pärmitaigna küpsised tarvitavad võrreldes suurematega kuumemat ahju.
6) Mida või- või rasvarikkam taigen, seda kuumem olgu ahi.
7) Küpsetuspulbriga valmistatud taignad küpsetada kohe pääle valmistamist.
8) Küpsetuspulber enne taignale lisamist jahuga segada.

9. Maitseained.

1) Kõikide toitude valmistamisel lisatagu maitseaineid ainult nii palju, et toitaine loomulik maitse ei hävineks.
2) Maitseained, mis pikemaajalisel keetmisel muutuvad kibedaks: kaneel, sidrunikoor jne., lisatagu keetmise lõpul.
3) Maitseained, mis keetmisel kergesti aihtuvad: äädikas, alkohol jne., lisatagu samuti keetmise lõpul.

Toitude valmistamisel vajalik keskmine ainete hulk 1 liitri vedeliku kohta.

Ida Müürisepp.

1. Suppidele:

Mannat	40— 60 g.	või	3—4 spl.
Riisi	60— 80 „	„	4—5 „
Tangu	80 „	„	5 „
Kruupe	60— 80 „	„	4—5 „
Makarone	50 „	„	12 tükki.
Nuudleid	50 „		
Herkulod	50 „		
Herneid	125—150 „		
Ube	100—125 „		
Läätse	100—125 „		
Jahu (kördile)	60 „	„	5 spl.
Liha (puljongile)	400 „		
Aedvilju	200—250 „		

2. Putrudele:

Mannat	130—150 g	„	¾ klaasi.
Riisi	180—200 „	„	1 „
Tangu	180—200 „	„	1 „
Jahu (pehme)	150—180 „	„	1 1/3 „
Herkulod	150 „	„	1 ¾ „
Kruupe	150—200 „	„	1 „
Kartulijahu	80 „	„	½ „

3. Tarretistele:

Kalaliimi (suvel) 12—15 lehte.
Kalaliimi (talvel) 10 lehte.

4. Kastetele:

a. Valgekaste.
Võid 40 g või 2 spl.
Jahu 70—80 g või 6 spl.

b. Praekaste.
Võid 40—50 g või 2—2,5 spl või 6 spl kasterasva.
Jahu 40—50 g või 3 spl.
c. Marjakaste.
Kartulijahu 30 g või 2 spl.
d. Vaniljekaste.
4—5 m-kollast või 3 muna ja ½ spl. kartulijahu.

5. Saiadele:

a. Lihtne sai.
2—2,2 kg[1]) jahu, 50 g pärmi, 150 g võid jne.
b. Parem sai.
2,2 kg jahu, 60—80 g pärmi, 300 g võid jne.
c. Kuklid.
1,8 kg jahu, 60 g pärmi, 200 g võid.
d. Prants-sai.
1,75 kg jahu, 50 g pärmi, 100—150 g võid.

6. Jookidele:

Kohv (oa): 2—3 spl oajahu + ½ spl sigurijahu.
Viljakohv: 3—4 spl viljakohvi segu.
Kakao: 1,5 spl kakaopulbrit.
Šokolaad: 200 g šokolaadi.
Märkus: kõik mõõdud võetakse ilma kuhjata (triiki).

Toitainete kaalu ja mahu vahekorrad.

Nimetus	1 klaas[2] grammides	1 spl grammides	Nimetus	1 klaas[2] grammides	1 spl grammides
Saiajahu (sõre) .	143 g	13 g	Tangud	175 g	16 g
Saiajahu (pehme)	130 „	12 „	Tatrad	153 „	14 „
Nisujahu . . .	111 „	10 „	Herkulo	83 „	7,5 „
Rukkijahu . . .	129 „	11,5 „	Herned	188 „	17 „
Rukkipüül . . .	138 „	12,5 „	Makaronid (2 sm p.)	96 „	
Odrajahu . . .	137 „	12,5 „	Nuudlid	130 „	
Kartulijahu . .	169 „	15,5 „	Suhkur	200 „	18 „
Saago	160 „	14,5 „	Sool	275 „	25 „
Manna	169 „	15,5 „	Kakao	140 „	13 „
Riis	188 „	17 „	Kuivikud	105 „	9,5 „
Kruubid	193 „	17,5 „			

[1]) Kodumaa jahu tuleb arvestada keskmiselt 200 g rohkem liitri vedeliku kohta.
[2]) 1 klaas = 11 supilusikat (spl), 1 spl = 3 teelusikat (tl.)

Toitainete steriliseerimine õhukindlates purkides.

(Gustav Lindi ja John Gréeni järele).

Toitaine nimetus	Valmistamise viis	Steriliseerimise temperatuur	Steriliseerimise aeg minutides
Vabarnad	toored või kuumendatud suhkru lahus kuni 60° C	80° C	*15—20 min.
Vabarnad ja sõstrad	kuumendatud suhkru lahus 60° C	80° C	20 „
Punased sõstrad	suhkrus veeret. ja kuumend. 60° C	80° C	10—20 „
Maasikad	kuumendatud suhkru lahus 60° C	80° C	*15—20 „
Kirsid	„ „ „ „	80° C	*15—20 „
Ploomid	koorit. ja kuumend. lahus 60° C	80° C	*15—20 „
Pirnid	kooritud ja vähe keedetud	90° C	30 „
Õunad	„ „ „ „	80° C	20 „
Vahaoad	kupatatud	100° C	60—90 „
Suhkruherne kaunad	„	100° C	60—90 „
Poetatud herned	„	100° C	90 „
Lillkapsad	„	100° C	*90—120 „
Nuikapsad	„	100° C	60 „
Mangoldi varred	„	100° C	60 „
Spargel	„	100° C	90 „
Porgandid	„	100° C	90 „
Segiaedvili	„	100° G	90 „
Mustjuured	„	100° C	60 „
Pinat	„	100° C	90 „
Tomat	kooritud ja kupatatud	80° C	20 „
Seened	kupatatud	100° C	60 „

* Kitsamad purgid vajavad lühemat keetmiseaega kui laiad purgid.

Aiandus.

Mag. agr. A. Siimon.

Ühele inimesele vajalik aiasaaduste hulk aastas, tarviliku maa-ala suurus, külvimäärad, vahekaugused ja paremad sordid.

Kultuurid	Vajalik aiasaaduste hulk aastas kg	Saak ruutmeetrilt kg	Tarviliku maa-ala suurus ruutmr.	Taimi tk, seemneid grammides	vahekaugused sentimeetrites	Paremad sordid
Pääkapsas	30 kg	4 kg	7,5 m²	25 tk	60×60 sm	Varased: Ditmarsi varane, Titherna. Hilised: Enkhoisenikuulsus, Amager.
Lillkapsas	6 „	2,4 „	2,5 „	16 „	50×40 „	Erfurdi kääbus, Taani eksport
Nuikapsas	5 „	1,5 „	3,4 „	42 „	20×25 „	Varane: Viini varane. Hiline: Delika-
Punakapsas	10 „	3,2 „	3,1 „	13 „	50×50 „	Erfurdi varane, Zenith. [tess.
Kurk	120 tk	20 tk	6 „	—	60×20 „	Muromi, Borovi, Vjäsnikovi.
Tomat	10 kg	4,5 kg	2,2 „	7 „	60×60 „	Kondine Red, Neue Bonner Beste, Prin-
Pastinak	4 „	3,5 „	1,1 „	1,2 gr	25× 8 „	Suttoni üliõpilane [cesse of Wales.
Kaalikas	11 „	4 „	2,8 „		60×35 „	Krasnoselsky, Raudsepa, Perfection.
Porgand	25 „	3,5 „	7,1 „	4,3 „	25× 8 „	Nanti poolpikk, Randers.
Peet	11 „	2,5 „	4,4 „	3,5 „	25×15 „	Egiptuse peet.
Pinat	5 „	0,8 „	6,2 „	8,7 „	—	Parandatud Victoria, Triumph. Uuemere-
Seller	14 tk	—	1,3 „	16 tk	30×30 „	Lumipall, Imperaator. [maa pinat.
Puru	30 „	—	1,5 „	35 „	25×20 „	Brabanter, Elevant.
Petersell	3,5 kg	3 kg	1,2 „	1 gr	20×10 „	Bardoviki pikk, Erfurti kuulsus. Suhkru varane.
Hernes	4 „	1 „	4 „	75 „	2 rida peenr.	Poetishernes: Mai kuninganna, Eks- press. Üdihernes: Non plus ultra. Suhkruhernes: Fürst Bismark.
Türgiuba	8 „	2 „	4 „	100 „	—	Kõrge uba: Avantgarde, Korvitäitja.
Mustjuur	4 „	1,3 „	3,1 „	8 „	25×10 „	Vene hiiglane. [Madal uba: Neeger.

		Keskmine saak puult, põõsalt kg		Puude, põõsaste arv	Vahekaugused meetrites	
Sibul	5 kg	2 kg	2,5 m²	125 tk	25×15 sm	Kollane Zittau, Vene sibul.
Õunad	50 „	30 „	—	2	8×10 „	Talisordid: Antonovka, Tartu roosiõun, Borsdorfer. Sügissordid: Seerinka, Liivimaa kuldrenett, Sügisjoonik. Suvesordid: Valge klaar, Suislep, Tallinna pirnõun.
Pirnid	20 „	30 „	—	1	8×10 „	Tervishoiunõuniku veinipirn, Klapi-lemmik.
Ploomid	5 „	10 „	—	1	6×6 „	Emma Leppermann, Liivimaa kollane munaploom, Victoria, Ontario.
Kirsid	10 „	10 „	—	1	6×6 „	Ostheimi weiksel, Varjumorell.
Karusmarjad	12 „	3,5 „	—	3	2×1,5 „	Punased: Whinhams Industry, Maurers Sämling. Ameerika mägiskarusmari. Rohelised: Green Willow. Valged: Whitesmith. Kollased: Macherauchs Sämling.
Sõstrad						
punased	15 „	6 „	—	2	2×1,5 „	Hollandi punane, Haughton castle. Fays New Prolific.
valged						Valged: Inglise valge, Hollandi valge, Versaillesi valge.
mustad	5 „	3 „	—	2	2,5×1,5	Must kobar, Koljat, Boskoopi hiiglane.
Maasikad	12 „	0,5 „	—	24	2 rida 1 meetrilise peenrale	Varased: Deutsch-Evern. Keskmised: Sieger, Laxton Noble. Hilised: Oberšlesien, Späte von Leopoldshalle.
Vabarnad	7 „	0,5 „	—	14	1,5×0,7	Preussen, Marlborough, Koljat.

Aias esinevad tähtsamad seenhaigused ja nende tõrje.

Haiguse nimetus.	Haiguste tundemärgid.	Haiguste tõrje.
Kapsa juurepõletik *Plasmodiophora brassicae.*	Esineb juurte mügaratena kapsa, kaalika, naeri ja teiste juurtel, mille tagajärjel taim närtsib ning lõpuks sureb.	Kõrvaldada kõik haiged taimed ja taimeosad. Desinfitseerida taimelavad ja peenrad formaliini või Uspuluniga. Tuleb hoida, et külvikorras ristõielised mitte liiga ruttu üksteisele ei järgneks.
Tõusmepõletik. *Pytrium de Baryanum.*	Esineb mitmesuguste keeduviljade noorte tõusmete varte juures. Taime kude läheb haigelt kohalt (all pool idulehti) esiteks kollakaks, lõpuks mustaks ja kuivab. Sagedasti on märgata haiguse kohal ka hallituse korda.	Taimelavades tarvitada värsket mulda, mille päälmine kiht segada liivaga. Kastmisega mõõtu pidada. Seemet peitsida „Uspulun'iga."
Karusmarja-rooste *Puccinia caricis-ribis.*	Karusmarja ja sõstramarjadele ning lehtedele ilmuvad punakad laigud, mis hiljem kollakashalliks muutuvad.	Otsekohesed tõrjeviisid puuduvad. Kõrvaldada karusmarja ja sõstra kultuuride lähedusest tarnad.
Ploomi kott-tõbi. *Taphrina pruni.*	Harilikust viljast arenevad pikad kõverad ja seest õõnsad viljad, mille pind päält kortsus ning kattub hiljem jahuse eoste korraga.	Haiged viljad varakult korjata. Oksad, kus haiged viljad kasvavad, tulevad tugevasti tagasi kärpida.

Karusmarja-jahukaste. *Sphaerotheca mors-uvae.*	Noortele kasvudele, lehtedele ja marjadele ilmub esialgu hallikas jahune kord, mis hiljem muutub tumedaks katteks.	Pritsida kevadel lehetus seisukorras väävellubja, formaliini või rauavitriooli lahuga. Pääle õitsemist pritsida „Kasoraani" või roheliseseebi ja sooda lahuga. Pritsimist korrata 8 päevaliste vahedega 2—3 korda. Sügisel pääle lehtede langemist kõik haiged osad tagasi kärpida ja põletada. Põõsaid korralikult harvendada.
Viljapuu seenvähk. *Nectria galligena.*	Esineb enamasti õunapuul, harvemini teistel puudel. Sünnitab tüvel ning okstel krobeliste veertega haavu või umbseid ümmargusi muhke.	Tüvedel ja jämedamatel okstel haavad varakevadel noaga täiesti haigest koest puhastada ning määrida sooja kivitõrvaga või karbolineumiga. Peened haiged oksad välja lõigata.
Õuna-kärntõbi. *Venturia inaequalis.*	Õunapuu lehtedele ilmuvad mustad laigud ja õunal kärnad. Kärnatõbine vili on alaväärtuslik.	Sügisel kõik haiged lehed viljapuudelt koguda ja põletada. Kevadel enne pungade puhkemist pritsida 2%-lise bordoovedelikuga, pääle õitsemist 1%-lise bordoovedelikuga, kolmandat korda 2 nädalat hiljem.
Pirni-kärntõbi. *Venturia pirina.*	Sarnane õuna kärntõvele.	Tõrje sama, mis õunapuu juures.
Puuvilja-mädanik. *Sclerotinia fructigena.*	Pruunikas mädanev vili, korrapäraste eoste ringidega ümbritsetud. Mustad kortsunud viljad jäävad talveks puu otsa. Noored õuna- ja pirnipuu kasvud ühes õitega närbuvad.	Haigete viljade hävitamine. Pritsida enne õitsemist 2%-lise bordoovedelikuga, pritsimist korrata 2 nädalat pääle õitsemist.

Aias esinevad tähtsamad kahjurid ja nende tõrje.

Kahjuri nimetus.	Kahjuri hävitustöö tundemärgid.	Kahjurite tõrje.
Kapsaliblikas. *Pieris brassicae.*	Röövikud söövad kapsalehed kuni rootsudeni.	Tuleb hävitada kõik lehealumisel küljel asuvad munad. Suurema hädaohu puhul pritsida petrooleumi emulsiooniga.
Õuna-uss. *Carpocapsa pomonella.*	Hävitavad õunas seemned. Ussitanud õun.	Pritsida pääle õielehtede langust kaltsium-arsenaati ühes 1% -lise bordoovedelikuga. Teine pritsimine 2 nädalat hiljem. Langenud õunad kohe korjata.
Väike külmaliblikas. *Cheimatobia brumata.*	Röövikud hävitavad viljapuude õisi, pungi, lehti ja vilju.	Viljapuude pritsimine varakevadel viljapuu-karbolineumiga. Liimivööde panemine viljapuu tüvedele septembri lõpul.
Naerimardikas. *Phaedon cochleariae.*	Hävitab lehti.	Kaltsiumarsenaadiga tolmutamine pääle taimede ülestõusmist.
Maakirbud. *Phyllotreta sp. sp.*	Hävitavad lehti.	Tolmutamine kaltsiumarsenaadiga.
Kapsakärbes. *Phorbia brassicae.*	Kahjustatud taimed on sinakad ja jäävad kasvus kängu. Juurikal valkjad tõugud.	Taimede kastmine 0,1% sublimaadi lahuga neli päeva pärast istutamist.
Karusmarjavaablane. *Pteronidea ribesii.*	Hävitab marjapõõsaste lehti.	Tolmutamine kaltsium-arsenaadiga.
Lehetäid. *Aphis sp. sp.*	Hävitavad väga mitmesuguseid taimi.	Viljapuid ja porgandeid võib pritsida petrooleumi-emulsiooniga, teisi taimi kas mõrupuu- või tubakasimega (ekstrakti). Õitsvate taimede pritsimiseks tarvitada alati tubakasimet.
Õunapuuõielõikaja. *Anthonomus pomorum.*	Hävitab õunapuu õiepungi.	Pungade puhkemisel liimivööd asetada tüvede ümber ja puid vahetevahel raputada, et raskekaalulised emased mardikad maha langeksid.
Maasikaõielõikaja. *Anthonomus rubi.*	Hävitab maasika õiepungi.	Kasvuajal ja õitsemise eel tolmutada kaltsiumarsenaadiga.

Aias tarvitatavate pritsimisvedelikkude valmistamine.

1. Bordoovedelik.

100 liitri 1% bordoovedeliku valmistamiseks võetakse 1 kg vasevitriooli ja lahustatakse 50 liitris vees.. Samuti võetakse 1 kg kustutamata lupja. Kustutamata lubja asemel võib tarvitada ka kustutatud lupja, kuid viimast tuleb võtta 2—3 korda rohkem. Lisades lubjale vähe vett, muutub see kõrditaoliseks. Viimane aetakse läbi hõreda koti või sõela väikeste kivikeste eraldamiseks. Nüüd lahustatakse läbiaetud lubi 50. liitris vees. Samasse anumasse, kus on lubja lahu, kallatakse kogu aeg segades peene joana vasevitrioli lahu. Kunagi ei või talitada vastupidi, s. o. lubja lahu vasevitriooli lahusse kallata. Sadenemise takistamiseks on soovitav lisada 100. liitrilise lahu hulgale 100 grammi suhkrut või üks liiter rõõska piima. Vedelik kohe pääle valmistamist ära tarvitada.

2. Bordoo-kaltsiumarsenaadi vedelik.

100 liitri bordoo-kaltsiumarsenaadi vedeliku valmistamiseks lahustatakse 1 kg vasevitriooli 50 liitris vees. Üks kg kustutamata lupja kustutatakse vähese veega. Nüüd lisatakse lubjale 400 grammi kaltsiumarsenaati ning segatakse viimasega ühtlaseks pudruks. Pääle selle lisatakse 50 liitrit vett ja segatakse veel tublisti, siis kallatakse vasevitriooli lahu peene joana lubja lahu hulka. Vedelik tuleb kohe pritsida.

3. Rohelise seebi ja sooda lahu.

½ kg rohelist seepi lahustatakse väheses vees, samuti ½ kg pesusoodat. Saadud lahused valatakse kokku ning täidetakse veega 100 liitrini.

4. Kasoraan.

100 liitri kasoraani valmistamiseks võetakse 200 grammi kaseiini, 50 sm^3 ammoniaaki ja 2 liitrit vett, segatakse ja lastakse seista 24 tundi vahete vahel loksutades. Pääle selle lastakse sülditaoline mass läbi lihamasina, lisatakse vähe vett ja hoitakse veel 24 tundi. Nüüd lahustatakse 250 g rohelist seepi keevas vees ja lisatakse palavale seebilahule lahustunud kaseiin juurde, sääljuures tublisti segades. Pesusoodat 500 grammi ja naatriumarsenaati 30 grammi lahustatakse samuti tulises vees. Pääle selle valatakse rohelise seebi-kaseiini ja pesusooda-naatriumarsenaadi lahud kokku ning segatakse tublisti. Saadud segule lisatakse nii palju vett, et saab 100 liitrit vedelikku.

5. Petrooleumi-emulsioon.

Emulsiooni valmistamiseks lahustatakse 70 g rohelist seepi ¼ liitris keevas vees. Lisatakse 100 sm^3 rõõska piima ja lastakse uuesti keema minna. Nüüd valatakse saadud vedelik plekklähkrisse ja lisatakse 350 g petrooleumi. Saadud segu loksutatakse 5—10 minutit. On petrooleum seebi ja piimaga hästi segunenud, valatakse veel ¼ liitrit vett juurde ja loksutatakse uuesti 5—10 minutit. Saadud emulsioonile lisatakse alaliselt segades 9½ liitrit vett. Võib tarvitada otsekohe pritsimiseks.

6. Tubakasime.

Tubakasime valmistamiseks võetakse 1 kg mahorkalehti ja leotatakse neid kaks päeva 3. liitris vees. Siis keedetakse vedelikku ühes lehtedega, kuni jääb järele 1 liiter simet. Et sime paremini alalhoiduks, lisame sellele 2 g salitsüülhapet. Pritsimiseks võetakse ½ liitrit saadud tubakasimet, 125 g rohelist seepi ja 10 liitrit vett. Roheline seep tuleb enne vähese veega keetes lahustada ja tubakasimele juurde segada, pääle selle lahjendatakse mõlemate segu veega.

Ka tubakavarsi võib sime valmistamiseks kasutada. 10 liitri tubakasime valmistamiseks kulub 1 kg tubakavarsi ja 125 g rohelist seepi.

7. Mõrupuu-sime.

Sime valmistamiseks võetakse 150 g mõrupuu-puru ja leotatakse üks öö-päev ½. liitris vees. Siis keedetakse leosolev puru hästi läbi. Samal ajal lahustatakse ¼ liitri keevas vees 250 g rohelist seepi ja valatakse pärast mõlemad vedelikud segades kokku.

Pritsi ummistuse ärahoidmiseks kurnatakse enne ühtevalamist läbi tiheda sõela. Saadud simele lisatakse lõpuks veel 9½ liitrit vett.

J. & E. MUULI
Raamatuköitmisekoda
TARTU, SUURTURG 8 KÕNETRAAT 12-37
Valmistab igasugu nahk-, kalingur-, ilu- ja raamatukoguköiteid. Töö kiire ja korralik.
HINNAD MÕÕDUKAD.

Toalilled.

Mag. bot. J. Port.

Näpunäiteid toalillede eest hoolitsemiseks

Kevadel hoolitseda, et toalilled hakkaksid — valguse ja soojuse suurenedes — jõudsasti kasvama. Selleks suurendada järk-järgult niiskuse hulka ja uuendada mulda. Suurtel taimedel (palmid, oleandrid, hiinaroosid, agaavid jne.) igal aastal ettevaatlikult välja kaapida pottidest ülemine lahja mullakiht ja anda selle asemele värsket rammusat mulda, iga 2—4 aasta tagant ümber istutada. Noored ja kiirekasvulised rohtsete vartega taimed (asparaagus, begooniad, alpikannikesed, gloksiiniad, pelargooniad, hortensiad jne.) igal kevadel ümber istutada.

Enne istutamist valida taimele vastava suurusega potid (veidi suuremad eelmistest, kuid kunagi mitte liiga suured); vanad potid läbi keeta, uued leotada.

Õige istutamisaeg on kevadel kasvu alguses, kui märgata uute lehtede tekkimist või pungade puhkemist. Üksikutel juhtudel aga ka pärast õitsemist järgneval lühikesel puhkeajal (hortensia, atsaalea). Enne ümberistutamist taimed hästi puhastada, vigased ja kuivanud juured ära lõigata. Poti põhja asetada augu kohale potikilde (kumera küljega ülespoole) ja jämedat liiva, et liigne vesi võiks potist välja joosta.

Pääle istutamist tublisti valada, siis 3—6 päeva tagasihoidlikult kasta. Edasi jälgida taimede kasvu ja sellele vastavalt suurendada või hoida tagasi kastmist. Iga 1—2 nädala järele kohendada poti mulda päält peenikese pulgaga.

Paljundamiseks võetud pistikud, pistoksad ja võsundid paigutada istutamis- (pikeerimis-) kastidesse, mille põhja asetatud kerget ja huumusrikast mulda (lehemuld + turbapuru + liiv) ja selle pääle 15 sm paksune pestud liiva kiht. Kastid katta päält klaasiga, paar korda päevas õhutada ja kergelt pritsida. Kui pistikud korralikult juurdunud, siis istutada pottidesse.

Akende avamisel kaitsta taimi tõmbetuule eest.

Suvel hoolitseda, et taimed kasvaksid tugevasti ja õitseksid rikkalikult, kuid pidada meeles, et liiga tugev kasv võib ka takistada õitsemist. Lopsakat kasvu saadakse rohke kastmisega (mitte liigse) ja rammutamisega kas toitesooladega (1—2 g toitesooli 1 liitri kastmisveele) või käärinud lahjendatud virtsaveega. Niipea kui märgata õiepungade tekkimist, jätta igasugune rammuveega kastmine,

eriti hoiduda kaali- ja lämmastik-väetistest. Enamik taimi armastab, et neid õitsmise eel ja õitseajal ei kastetaks liigselt. Kuid kunagi ei tohi lasta mulda pottides läbi kuivada: siis võivad lilled oma väärtuse kaotada.

Palavate kuivade ilmadega piserdada taimi vihma- või keedetud veega (kare vesi jätab lehtedele lubja kõntsa). Piserdamist toimetatagu hommikul ja pärast lõunat, mitte päikese paistelisel keskpäeval. Perioodiliselt taimede lehed pesta leige vihma- või keedetud veega ja pehme lapiga.

Noori ja kiirekasvulisi taimi veel kord ümber istutada suurematesse pottidesse ilma juurestiku lahti harutamata.

Tugevamaid, puitunud varrega taimi, mis vajavad palju päikest (oleandrid, loorberid, mirdid, agaavid, pelargooniumid, vuksid) viia suveks välja tuulte eest kaitstud kohta ja asetada ühes potiga peenrasse või murusse kuni potimulla piirdeni. Pärast vihma pesta puhtaks mudaseks pekstud lehed.

Toas akendel kasvavaid lilli juuni- ja juulikuus varjata keskpäeval põletava päikese eest.

Sügisel viia kosunud taimed tagasi talvekorterisse ja puhkeolukorda. Kord-korralt vähendada taimede kastmist ja neid mitte enam väetada. Lillelaud asetada akna alla päikese kätte. Äraõitsenud ja kuivanud taimede sibulad ja mugulad (gloksiinia j. t.) jätta kuivalt pottidesse seisma. Kõik taimed põhjalikult järele vaadata, puhastada ja asetada talveolukorda sobivasse soojusse. Osa tugevamaid taimi, mis lepivad vähese valgusega (loorber, hortensia, roos, vuks, pelargoonium) võib asetada talveks kuiva õhurikkasse keldrisse.

Talvel hoolitseda, et taimed puhkaksid ja ei kasvaks, sest nõrgas valguses tekkinud võrsed ja lehed on pikad, nõrgad, inetud ja kaetud õrna marrasnahaga, mis ei suuda kaitsta taimi haiguste ja söödikute vastu. Puhkeolukorra saavutamiseks vähendada kastmist ja asetada taimed küttekehadest eemale hästi akna ligidale, kus jahedam. Kuid hoolitseda, et mullapall potis kunagi täielikult läbi ei kuivaks.

Keldrisse paigutatud taimi 1—2 korda nädalas järele vaadata, tarbekorral kasta, soojade ilmadega keldrit õhutada. Kui kevadepoole talvet mõned taimed hakkavad keldris kasvama, siis need kohe tuppa tuua. Märtsis või aprilli alul tingimata kõik taimed keldrist tuppa tuua ja puhastada.

Alati pidada silmas taime haigusi ja kahjureid ning alata aegsasti nende vastu võitlust: puhastada, pesta leige rohelise seebiveega, pritsida (1—2% Parasitol, Pflanzenwohl, tubaka- ja mõrupuu ekstrakt), mõnel juhul haiged osad kõrvaldada.

Tavalisemaid toalilli.

Lille nimi	Kodumaa	Kasvutingimused				Üldine hoolitsemine ja erilised nõuded	Paljundusviisid
		valgus	soojus	niiskus	muld		
Aaloe — *Aloe.*	L. Aafrika, India.	rohkesti	talvel 10—12⁰ C	suvel keskmine, talvel vähe	keskmine, liivakas, kerge	Nagu agaavil. Ainult talvel enam sooja; suvel ei kannata välja asetust.	Seemnetest, okstest, võrsetest. Lõikeotsad enne potti pistmist lasta ära kuivada.
Abuutilon — *Abutilon.*	Troopika m., L. Ameerika	rohkesti	t. 10—15⁰ C	s. palju t. keskm.	rammus, huumusrikas	Kevadel ümber istutada küllalt suurtesse pottidesse. Mullale segada juurde sarvepuru või kondijahu. Kasta rammuveega. Talvel hoida valges õhurikkas ruumis.	Pistokstest ja seemnetest.
Agaav — *Agave.*	Ameerika, Mehhiko.	palju	t. 4—6⁰ C	s. keskm. t. vähe	rammus, lubjarikas, vett läbilaskev	Poti põhja asetada tublisti potitükke ja kruusa. Suvel hoida väljas päikese käes, talvel jahedas, õhurikkas ja kuivas ruumis. Õitsevad kord elus. Meil ei tule õitsema.	Võsunditest ja seemnetest.
Alpikannike — *Cyclamen.*	Vahemere ümbrus.	keskmiselt kuni rohkesti	10—12⁰ C	keskm.	keskmine rammus	Õitseajal rohkesti kasta ja hoolitseda, et vesi ei jääks alusele. Mitte liiga soojas ega pimedas hoida (— õievarred venivad liiga pikaks).	Seemnetest.

Lille nimi	Kodumaa	Kasvutingimused.				Üldine hoolitsemine ja erilised nõuded	Paljundusviisid
		valgus	soojus	niiskus	muld		
						Pärast õitsemist vähe kasta, kuni lehed püsivad, siis lasta mugulatel puhata. Ümber istutada märtsis, aprillis asetada lavasse.	
Araukaaria — *Araucaria.*	L. Ameerika.	ei kannata otsest päikest	t. 4—6° C	ei salli seisvat niiskust	kerge muld, (lehe-, nõmme-, mättamuld)	Hoolitseda, et poti auk ei ummistuks ja kastmisvesi ei jääks potti seisma. Ei või asetada akna alla päikese kätte.	Seemnetest ja ladva pistikutest (juurdub aeglaselt).
Aspar — *Asparagus.*	L. Aafrika.	keskm.	t. 10—15° C	keskm.	raskevõitu rammus	Igal kevadel istutada ruumikasse potti, kasta rammuveega; noored taimed suve jooksul korduvalt ümber istutada. Palavail päivil piserdada.	Seemnetest ja juurestiku jagamise teel.
Aspidistra — *Aspidistra.*	Hiina, Jaapan.	vähe	t. 10—15° C	keskm.	kergevõitu lehe- ja nõmmemuld	Vastupidav ja lepib vähesega.	Juurestiku jagamise teel.
Atsaalea — *Azalea.*	Aasia, P. Ameerika.	keskm.	t. 4—6° C	keskm.	kerge nõmmemuld	Tähtsaim kultuurinõue on hää nõmme muld. Suvel kasta rikkalikult, anda korduvalt rammuvett kuni juuli alguseni.	Vääristamise teel.

Begoonia — Begonia.	*L. Ameerika, Troopika m.*	*liikide järele mitmesugune*	t. 12—15° C	*rohkesti*	*rammus sõnniku ja turbamuld*	*Liikide järele erinev. Suvel piserdada, kasta rammuveega. Kevadel tagasi lõigata.*	*Seemnetest, pistikutest, mugulate jagamisest.*
Dratseena — *Dracaena.*	L. Aasia, L. Ameerika.	rohkesti	12—20° C	rohkesti	keskmine rammus	Hoida õhu- ja valgusrikkas ruumis, hoolikalt kasta, puhastada ja piserdada; külmast aknast eemale asetada.	Seemnetest, varrelõikudest, ladva pistokstest.
Escheveeria — *Echeveria.*	K. ja L. Ameerika.	paiju	t. 4—8° C	t. vähe, s. rohkem	keskmine rammus	Muidu lihtne kasvatada, kuid ümberistutamisel ettevaatust, et lehed ei murduks. Kasta tagasihoidlikult.	Seemnetest, pistikutest, lõikeotsad lasta enne mullasse pistmist kuivada.
Gloksiinia — *Sinningia.*	Brasiilia.	keskm., mitte otsest päikest	Õitseajal 12° C, t. mugulad 12—15° C	s. rohkesti t. vähe mugulaid niisutada	rammus, kergevõitu, huumusrikas	Õitseajal mitte liiga soojas ega päikese käes hoida: õitsevad siis liiga kiiresti ära. Hoolikalt kasta. Pärast õitsemist mõni nädal veel kasta. Kui lehed kuivanud, siis hoida mugulad veidi niiskes liivas või turbamullas üle talve. Kevadel mugulad potti istutada ja hoida niiskes ruumis 15—20° C juures kuni lehed arenenud; 2—3 korda ümber istutada.	Seemnetest, mugulatest.

Lille nimi	Kodumaa	Kasvutingimused				Üldine hoolitsemine ja erilised nõuded	Paljundusviisid
		valgus	soojus	niiskus	muld		
Hiinaroos — *Hibiscus.*	Hiina.	keskm. — rohkesti	t. 12—15° C	rohkesti	keskmine rammus	Suvel rikkalikult kasta, piserdada vihmaveega ja hoida võimalikult niiskes ruumis. Korduvalt pesta lehti leige vihma- või keedetud veega; hoida lubjarikka vee eest.	Seemnetest ja pistokstest.
Hortensia — *Hydrangea.*	Jaapan.	keskm., ei salli otsest päikest.	t. keskm. 4—6° C	palju,	soo- + lehe- + sõnnikumuld	Igal kevadel ümber istutada vastavasse rammusasse mulda, asetada sooja kasti ja hoolikalt kasta.	Pistikutest.
Juka — *Jucca.*	P. Ameerika, Mehhiko.	palju	t. 4—6° C	s. keskm. t. vähe	raske rammus	Hoida talvel jahedas ruumis, valada ainult nii palju, et muld läbi ei kuivaks.	Seemnetest ja võsunditest.
Juudihabe — *Febrina.*	Troopika m.	rohkesti	15—20° C	rohkesti	rammus, kergevõitu, huumusrikas	Asetada nii, et taim võiks kasvades alla rippuda; rohkesti kasta. Kui kipub raagseks muutuma, siis ladvad ära lõigata ja pista teise potti.	Seemnetest ja võsunditest.
Kaktused — *Cactaceae.*	Ameerika.	palju (väljaarvatud lehtkaktused ja üksikud	t. 8—12° C	s. keskm. t. vähe	kerge, enamikul lubjarikas	Talvel harva kasta, hoida valges õhurikkas ruumis, parem erilises klaaskastis, kus kaitstud tolmu eest. Talvel mitte ajada kasvama.	Seemnetest ja võsunditest („poegadest").

Kameelia — *Camellia.*	Jaapan, Hiina.	keskm., mitte otsest päikest	t. 4—6⁰ C õitseajal 6—10⁰ s. kuni 14	keskm.	nõmme-muld + turbapuru + sõnni-kumuld	Talvel hoida jahedas õhurikkas ruumis; tagasihoidlikult kasta vihmaveega, lubjarikast vett ei salli. Kevadel õitseajal veidi enam soojust (8—10⁰ C) ja niiskust. Suvel hoida otsese päikese eest.	Pistikutest, seemnetest.
Klorofüütum — *Chlorophytum.*	L. Aafrika.	lepib vähesega	10—15⁰ C	keskmiselt kuni rohkesti	rammus sõnniku- + lehemuld	Rippuvate võsunditega taimed, kasvavad hästi ka ilma erilise hooleta.	Pistikutest (väga kergesti).
Kuldlakk — *Cheiranthus.*	L. Euroopa.	rohkesti	t. 3—6⁰ C õitseajal 10—12⁰ C	keskm.	keskmine rammus	Mitte liiga soojas hoida: lehed lähevad siis kergesti mädanema. Rohkesti õhku ja valgust.	Seemnetest.
Kummipuu — *Ficus.*	Troopika m.	keskm.—rohkesti	t. 12—15⁰ C	t. vähem	rammus, raskevõitu (savikas)	Hoolitseda puhtuse eest; tarviduse järele pesta lehti leige veega; suvel piserdada. Rohkesti ruumi ja õhku.	Pistokstest.
Loorber — *Laurus.*	Vahemere ümbrus.	palju	t. 1—4⁰ C	keskm.	raske, rammus	Vormilõikus sügisel või talvel, mitte kasvuajal. Suvel hoida väljas, talvel võimalikult madala t⁰ juures, et kasv seisaks.	Seemnetest ja pistokstest.

Lille nimi	Kodumaa	Kasvutingimused				Üldine hoolitsemine ja erilised nõuded	Paljundusviisid
		valgus	soojus	niiskus	muld		
Mirt — *Myrtos.*	Vahemere rannamaad.	rohkesti	t. 2 –6⁰ C	suvel rohkem	rammus sõnniku- + lehe- + mätta-muld	Hoida jahedas, õhurikkas ja valges ruumis, kasta tagasihoidlikult. Kunagi mitte jätta lehti pikemaks ajaks märjaks. Noored taimed viia suvel lavasse, alul 2 nädalat varjata, siis asetada täieliku valguse kätte.	Pistokstest ja seemnetest.
Oleander — *Nerium.*	Vahemere ümbrus.	palju	t. 2—6⁰ C	keskm.	rammus keskmine	Hoida talvel jahedas ruumis, et kasv jääks seisma ja taim ei läheks täitama. Suvel soovitav asetada välja päikese kätte.	Pistokstest ja seemnetest.
Palmid — *Palmae.*	Troopika m.	palju	rohkesti	keskm.	savirikas mätta- + lehe- + sõnniku-muld + liiv	Hoida õhurikkas päikesepaistelises ruumis, talvel jahedamalt, vähem kasta. Suvel kasta rammuveega ja piserdada. Iga 2—4 aasta järele ümber istutada (suuremaid p.)	Seemnetest.
Pelargoonium — *Pelargonium.*	L. Aafrika.	palju	t. 4—6⁰ C s. rohkesti	s. rohkem t. vähem	rammus, õhurikas, läbilaskev	Tarvitada võimalikult vähemaid potte: õitsevad siis rikkalikumalt. Kevadel enne kasvu algust tugevasti tagasi lõigata, puhastada ja ümber istutada. Suvel kasta rammuveega.	Pistikutest.

Priimula — *Primula.*	Hiina, L. Aasia.	vähe, varjutaim	t. 6—8° C	keskm.	keskmine rammus	Õitsevaid priimulaid varjata päikese eest: õied pleegivad ära ja lehed lähevad kollaseks. Mitte liiga sügavale istutada. Kõik õitsenud õisikud ära lõigata.	Seemnetest.
Roos — *Rosa.*	Ida Aasia.	rohkesti	12—15° C	keskm.	rammus, raske	Kasvatada sügavas „roosi" potis, muld tugevasti kinni suruda, korralikult kasta ja kaitsta tõmbetuule eest. Rammuveega kasta (sõnnikuvesi).	Vääristuse teel.
Tsineraaria (tuhalill) — *Cineraria.*	Kanaaria saared.	keskm.	t. 4—6° C õitseajal 10—12° C	rohkesti	rammus sõnniku + lehemuld	Hoida liigse soojuse eest (läheb täitama), hoolikalt kasta, et vahepääl ei kuivaks, kuid mitte liiga leotada.	Seemnetest.
Vuks — *Fuksia.*	L. Ameerika.	rohkesti, keskpäeval (aknal) päikese eest varjata	t. 6—8° C	rohkesti	keskmine rammus	Lihtne ja tuntud.	Pistikutest.

Kodulinnukasvatus.

Agr. Liina Kuusental.

Soovitatavad kanatõud.

Munakana tõud.	Valge-leghorn.	Ka meie kliimas väga hää muneja. Munad valged, raskus 55—65 g. Haudumistahe väike. Vana kana liha kuiv ja tuima võitu, liha vähe.
	Pruun (põldpüüvärvi) itaalia.	Väga hää muneja. Munad valged, raskus 55—65 g. Haudumistahe peaaegu puudub. Vana kana liha kuiv, liha vähe.
Liha-munakana tõud.	Hallikirju Plymouthrock.	Muneb päris hästi. Munad pruunid, raskus 55—65 g. Haudumistahe mitte väga suur. Palju keskmise väärtusega liha.
	Rhodeisland.	Muneb üsna hästi. Munad pruunid, raskus 60—65 g. Hää hauduja. Kaunis palju keskmise väärtusega liha.
Lihakana tõud.	Faveroll.	Muneb keskmiselt. Muna raskus 55—60 g, pruunikoorega. Hää hauduja. Palju väga maitsevat ja õrna liha.

Hää muneja kana tunnused.

Pää — Väike, kõhn, ümmargune.
Silmad — Terase, sõbraliku vaatega.
Keha — Pikk, sügav, ruumikas.
Luustik — Munemishooaja! luudevahe tagakehas suur: munemisluude vahe 3 sõrmelaiust, munemisluude kaugus rinnaluuotsast 4—5 sõrmelaiust. Rinnaluu pikk, luudeotsad tagakehas õhukesed, painduvad.
Nahk — Õhuke, lahtine, painduv.
Iseloom — Julge, sõbralik, virk.

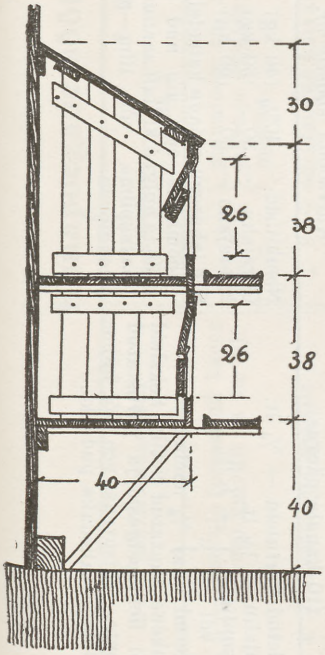
Kanala ja selle sisustus.

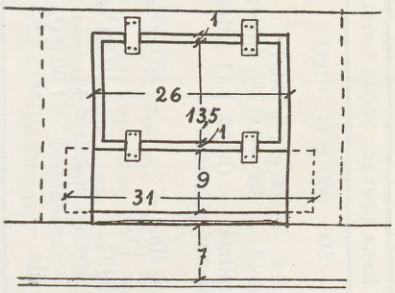
Ruumi päänõuded.	Kuiv, valge, tõmbetuuleta, soojustpidav.
Suurus ja kõrgus.	$^1/_2$ □ meetrit põrandapinda kana kohta. Kõrgus 2 meetrit.
Seinad.	Soovitavam materjal — puu: palk- või sõrestik- (vahvärk) seinad, saepuru või turbamulla täitega. Savi ja telliskivi.
Põrand.	Laudadest, savist, liivast. Külma põranda katteks tarvitada: turbamulda, kuiva liiva, või teraviljapõhku 15—20 sm paksuse kihina.

Aknad	Suurus: $^1/_{10}$—$^1/_{12}$ põranda pindalast. Alumine ääer $^1/_2$ meetrit põrandast. Talvel kahekordsed. Asetus lõuna või lõuna-hommiku poolsesse külge.
Õrred.	Läbimõõt: laius — 6 sm, paksus 4—5 sm. Kaugus seinast 20—25 sm, üksteisest — 40—45 sm. Üks kana vajab magamisruumi õrrel 20 jooksvat sentimeetrit.
Sõnnikulava.	Asetus: 25—30 sm õrtest madalamal. Kõrgus põrandast 75—100 sm.
Supelkast	Kõrgus 20 sm, suurus kanade arvu järele (näit.: 15. kanale 60×75 sm) võib olla ka mitu kasti.
Kontrollpesa.	Täiteks: tuhka ja kuiva liiva või mulda.

Kanade söötmine.

Kanad võivad muneda aasta läbi (väljaarvatud lühikene sulgimisaegne seisak), kui nende söötmisel ollakse järjekindel ja täpne. Munasaaki alandab palju järsk söödakoosseisu muutus ja korratu etteandmine. Kanu võib sööta ühteviisi aasta ümber, ainult suvel ja sügisel, kus nad leiavad rohket lisatoitu väljast, võib oma äranägemise järele sellevõrra toidunormi vähendada, Talvel ja sugumunade võtmise ajal võib anda vitamiinide tarve rahuldamiseks pehmetoidu hulgas kalamaksaõli, supilusikatäis 10 kanale ja sulgimise ajal kollast väävlipulbrit, teelusikatäis 10 kanale paar kolm korda nädalas.





Kanade söötmine.

10 kana päevane sööda norm	Sööda kord, näide 1	Sööda kord, näide 2
Teri — 500–600 g (1 liiter) Segajahu — 200 g ($^1/_2$ liitrit) Kartuleid — 300—400 ($^3/_4$ liitrit) Paksupiima — (hapu läbiaetud piimapaks) (1 liiter) või Odavat liha — 300 g ($^3/_4$ n.) või Lihajahu 100 g ($^1/_4$ n.) Noore ristiku heksleid või heinapebresid — 50 g ($^1/_8$ n.) Juurvilja — 1000 g ($2^1/_2$ n.)	kell 5 — kaeraterad (aluspõhku puistatult) kell 10 — pehmesööt „ $^1/_2$15 — „ „ 20 — oder või nisu künades kõik aeg ees: juurvili, joogivesi, peenike krohv või teokarbid, jäme liiv, puusüsi ja kuivsööt nr. 1	kell 5 — idanenud kaer „ 12 — kaeraterad (aluspõhku „ 20 — oder või nisu puistatult) kõik aeg ees: juurvili piim (läbiaetud või võipiim), joogivesi, teokarbid, peenike kruus, puusüsi ja kuivsööt nr. 2

Pehmesööda koostis: (10 kanale päevas)	Kuivsööda koostis nr. 1	Kuivsööda koostis nr. 2
Keedetud kartuleid — $^3/_4$ lt. Segajahu — $^1/_4$ lt. Paksupiima — 1 lt. või keedetud liha $^3/_4$ naela Natukene hautatud ristiku heksleid või heinapebresid ja purustatud konte. Niisutada vee või hapupiimaga tahedaks pudruks.	Nisukliisid — 40% (40 kg) Odrajahu — 30 „ (30 kg) Kaerajahu — 30 „ (30 kg) See jahusegu pidada kanadel vabalt söömiseks ees, kui nad pehmesööda hulgas küllalt saanud valke paksupiima või liha näol ja kondipuru	Nisukliisid — 30% (30 kg) Odrajahu — 20 „ (20 „) Kaerajahu — 15 „ (15 „) Lihajahu — 25 „ (25 „) Soojatangu või linaseemnekoogi puru — 8% (8 kg) Fosforhaput lupja — $1^1/_2$% ($1^1/_2$ kg) keedusoola ja puusütt — $^1/_2$% ($^1/_2$ kg)

Kanapoegade söötmine.

2—7. päeva vanaduses	7—21. päeva vanaduses	
	Näide 1	Näide 2
kell 6 — herkulo (pressitud kaeratang) kuivalt ja tervelt	kell 6 — munaroog või kohupiimast ja segajahust pehmesööt.	kell 6 — herkulo kuivalt ja tervelt
„ 8 — nisutangud kuivalt	„ 9 — odratangud kuivalt	„ 9 — nisutangud — „ —
„ 11 — — „ — — „ —	„ 12 — sama, mis kell 6	„ 12 — odratangud — „ —
„ 14 — herkulo	„ 15 — odratangud	„ 15 — nisutangud — „ —
„ 16 — nisutangud	„ 19 — sama, mis kell 12	„ 19 — herkulo — „ —
„ 19 — herkulo	3 korda päevas haljastoitu, pehmet rohtu, nõgest, ristikut.	3 korda päevas haljastoitu
Joogiks: täispiim või keedetud vesi. Kõik aeg ees: purustatud puusüsi. Herkulo ja nisutangud raputada liivale või papile.	Vahete-vahel natukene purustatud konte.	Kalamaksaõli — 15—20 pojale üks teelusikatäis päevas.
	Ees: puusüsi ja purustatud munakoored.	Ees jahusegu mis koosneb:
		Nisujahu — 25%
		Odra „ — 30 „ } ülesõela jahu
		Kaera „ — 25 „ } ülesõela jahu
		Magedat tindikala puru või kalajahu } 10 „
		Lihajahu 5 „
		Fosforh. lupja — $4\frac{1}{2}$ „
		Puusütt $\frac{1}{2}$ „
		Joogiks: vesi ja võipiim.

Meil levinud hanede, partide ja kalkunite tõud.

Liik	Tõug	Tunnused ja omadused
Haned	Tuluusi	Pää, kaela, selja ja rinna sulgkate hall. Alumine tagakeha osa valge. Täiskasvanud isahani kaalub $7^1/_2$—9 kg, ema — $6^1/_2$—$7^1/_2$ kg. Muneb 30—50 muna, muna raskus 170—200 g. Väga vastupidav. Haub halvasti.
	Emden	Sulgkate valge. Täiskasvanud isahani kaalub $7^1/_2$—9 kg, ema 6—$7^1/_2$ kg. Muneb samuti kui tuluusihani kuid haub paremini.
Pardid	Peking	Sulgkate valge. Täiskasvanud isa kaalub 4 kg, ema $3^1/_2$ kg. Muneb kuni 100 ja rohkem muna, muna raskus 80—90 g. Hästi sigiv, kiiresti kasvav ja vastupidav tõug.
	Rouen	Sulgkate metspardi värvi. Täiskasvanud isa kaalub $3^1/_2$—4 kg, ema 3—$3^1/_2$ kg. Muneb vähem kui pekingi part ja mitte nii kiire kasvuga.
Kalkunid	Ameerika-pronks	Kaela, selja ja rinna sulgkate mustjas, tugeva metallilise pronksläikega, tagakeha sulgkattes heledamaid triipe. Täiskasvanud isa kaalub 14 kg, ema 7 kg. Muneb ühel munemisjärgul 20—30 muna. Täiskasvanult väga tugevad ja vastupidavad.
	Valge kalkun	Sulgkate valge. Muneb samuti kui pronkskalkun. Täiskasvanud isa kaalub 12 kg, ema 6 kg.

Hanede, partide ja kalkunite söötmine.

Hanede söötmine.

Hanepoegade	Suguhanede	Nuumhanede
Esimesel nädalal: Niisutatud sepik või rukkileib või munaroog segatud peenendatud nõgeste või ristikuga. Rohumätas. Sööta 4 korda päevas. Hiljem: hommikul pehmesööt — keedetud kartulitest ja segaviljajahust. Päeval hää karjamaa rohi. Õhtul natuke teravilja.	Suvel: Hää karjamaa rohi. Talvel: hommikul pehmesööt — keedetud kartulitest, hautatud ristikust ja segaviljajahust. Päeval toorest juurvilja: peete, porgandeid, naerid. Õhtul: $^1/_4$ n. teri (kaeru, otri), ühele hanele. Kõik aeg ees: vesi, peenike kruus ja puusüsi.	Teravilja: Kaeru — 1 osa Otri — 2 osa Sööta 4 korda päevas. Kõik aeg ees: vesi, peenike kruus ja puusüsi. Nuumamine kestab 2—3 nädalat.

Partide söötmine.

Pardipoegade	Sugupartide	Nuumpartide
Esimesel nädalal: Veega või piimaga niisutatud nisuleib. Prakk munad jahudega segamini klopitud. Sibula kasvusid, õrna rohtu. Sööta 4 korda päevas. Hiljem: pehmesööt: keedetud kartulitest, segavilja jahust, liha kala jätetest segatud piimaga või veega. Sööta 3 korda päevas.	Hommikul ja lõunal: pehmesööt: keedetud kartuleid— 3 osa, segaviljajahu— 1 osa, lihajahu — $^1/_2$ osa. Lihajahu saab asetada läbiaetud piimaga. Õhtul: 50 g. ($^1/_8$ n.) teri pardi kohta. Sööta 3 korda päevas. Ees: vesi, peenike kruus ja puusüsi.	Pehmesööt: Odrajahu — 2 osa Kaera „ — 1 „ Keedetud kartuleid 2 osa. Segada läbiaetud piimaga. Sööta 4 korda päevas. Ees: vesi, peenike kruus ja puusüsi.

Kalkunite söötmine.

Kalkunipoegade	Sugukalkunite	Nuumkalkunite
Kalkunipoegi võib sööta samuti kui kanapoegi. Sööt tuleb aga kohe algusest pääle segada haljaga—nõgestega ristikuga, sibulakasvudega — pooleks. Võib ka esimesel nädalal juba tarvitada paksupiima ja keedetud ning peeneks hakitud muna.	Suvel—hää karjamaa rohi, õhtul natuke teri —otri, kaeru. Talvel— hommikul pehmesööt, mis koosneb: keedetud kartuleid — 2 osa, segaviljajahu — 1 osa, hautatud ristikut — 1 osa. (Soovitav natukene liha või lihajahu). Segada läbiaetud piimaga või veega. Õhtul: teri—kaeru otri. Ees: vesi, puusüsi, kruus.	Suvel karjamaarohi ja õhtul natuke teri. Nuumamise ajal: pehmesööt, mis koosneb: odrajahu — 2 osa, kaerajahu — 1 „ keedetud kartuleid — 1 osa. Segada läbiaetud piimaga. Sööta 4 korda päevas. Ees: vesi, puusüsi ja kruus. Nuumamine kestab 3 nädalat.

Vanus, mil kodulindude pojad kõige õrnemad ja haigustele vastuvõtlikumad, ning kuidas sel ajal nende eest hoolitseda.

Kanapojad	1—21 päevani
Kalkunipojad	1—21 päevani ja 6—10 nädalani
Hanepojad	1—12 päevani
Pardipojad	1—10 — „ —

Sel ajal tuleb poegi hoida: 1. niiskuse, 2. külmetamise, 3. kuuma päikese, 4. rikkiläinud toidu eest. Kastega, vihmaga ja külmade tuultega poegi mitte välja lasta. Mitte kaua hoida kõrvetavate päikesekiirte käes.

Sööta ainult värske toiduga.

Sugulavad.

Eesti Linnukasvatajate Seltsi kontrolli all töötavad järg-mised sugulavad, kust saab osta sugumune:

Harjumaal.

1. Marie Maasing, Haapsalu mnt. 13, Keila alev — pruun-itaalia.
2. Alma Ristikivi, Kastani t. 15, Pääsküla — valge-leghorn.
3. E. Küllmann, Õie t. 32, Nõmme — pruun-itaalia.
4. Paul Scheel, Oe talu, Peningi v. (Raasiku j. 12 km) — valge-leghorn ja faveroll.

Virumaal.

5. Alma Haus, Uuevälja tl., Kurtna k., Vao v., Vao-Kurtna p.-ag. (Kiltsi j. 12 km) — pruun-itaalia ja ply-mouth-rock.
6. Valter Lents, Lepna asundus (Rakverest 3 km) — pruun-itaalia.

Järvamaal.

7. Kallijärve kanakasvatus — Jäneda kaud. (Jäneda j. 2 km) — pruun-itaalia.

Viljandimaal.

8. Emmy Kukk, Silla tl., Võhma (Võhma alevist ½ km) — pruun-itaalia.

Tartumaal.

9. Vasula kodumajanduskool, üle Tartu (Kärkna j. 4 km) — valge-leghorn.
10. Alma Unt, Puiestee t. 1-a, Tartu — valge-leghorn ja pruun-itaalia.
11. Elfriide Tenga, Tähe t. 110, Tartu — valge-leghorn ja rhode-island.
12. Aurelie Poola, Vana-Nõo asundus (Nõo j. 2 km) — pruun-itaalia ja plymouth-rock.

Pärnumaal.

13. I. Teearu, Raksti tl., Talli v. (Laiksaare j. 12 km) — Talli p-ag., ptk. 42.
14. Jaan Prints, Parisselja tl., Are v. (Pärnust 18 km) — Are p-ag. — valge-leghorn.

Valgamaal.

15. Joh. Pruks, Laaspere tl., Hummuli v., Soe p-ag. (Valgast 20 km) — valge-leghorn.
16. Hermann Jürisson, Oru tl., Helme as., Tõrva ptk. 56 (Puka j. 26 km) — valge-leghorn.

Kangakudumine.

Ebba Saral.

Kangamaterjalid.

1. Puuvillased lõngad (lõimed) meil müügil:
nr. $^{2}/_{32}$ — 160 vihti pakis.
„ $^{2}/_{24}$ — 120 „ „
„ $^{2}/_{20}$ — 100 „ „
„ $^{2}/_{16}$ — 80 „ „

Ühes vabriku vihis on 767 m; kudumisel aga arvestada 720 m või 1333 küünart.

2. Linased lõngad, kodumaa vabrikutes kedratud — mitmesugused.

3. Kodumaa villased lõngad — mitmesugused.

Et kodumaa vabrikutes linase ja villase lõnga vihid ei ole mitte ühepikkused ega lõngade arv neis mitte ühesugune, siis tuleb vihis oleva lõnga pikkuse saamiseks vihi pikkus korrutada vihis olevate lõngade arvuga (üle lugedes).

Kangamaterjali kulu arvestamine.

Lõimekulu vihtides saadakse järgmiselt: kanga laius pasmastes korrutatakse 60-ga; saadud arv korrutatakse veel kanga pikkusega (meetrites). Nii saadud arv jagatakse tarvitatavas vihis olevale meetrite arvule, siis saame tarvismineva vihtide arvu.

Koekulu arvutamisel korrutatakse kanga laius meetrites koelõngade arvuga 1 sm ulatuses, saadud arv korrutatakse 100-ga ja veel kanga pikkusega (meetrites). Nii saadud arvu jagades meetrite arvule tarvitatavas lõnga vihis, saame tarvismineva vihtide arvu.

Soa nummerdamine ja tarvitamine.

Soa numbriks on 10 sm laiusel asuv pinnuvahede (piivahede) arv.

Soa numbri märkimisel kirjutatakse soa number ülespoole ja pinnu (pii) vahel olevate lõngade arv alla, näiteks: $^{90}/_{2}$, $^{110}/_{1}$ jne., mis tähendab: suga nr. 90, 2 lõnga pinnu vahel; suga nr. 110, 1 lõng pinnu vahel jne.

Sobivad soad on:

Puuvilla lõimega kangastele nr. $^{100}/_{2}$ ja nr. $^{90}/_{2}$.

Labasepindse eesriide kangale nr. $^{100}/_{1}$.

Kanevaapindse eesriide kangale nr. $^{80}/_{3}$ teine pinnuvahe tühi.

Villastele kangastele ühekordsest lõngast nr. $^{80}/_{2}$, nr. $^{70}/_{2}$ ja ja nr. $^{60}/_{2}$.

Villastele kangastele korrutatud lõngadest nr. $^{80}/_{1}$, nr. $^{70}/_{1}$ ja nr. $^{60}/_{2}$.

Niitlõimega kangastele nr. $^{50}/_{1}$ ja nr. $^{60}/_{1}$.
Niitlõimega kangastele jämeda koega nr. $^{30}/_{1}$ ja nr. $^{40}/_{1}$.
Karvalõnga vaipadele nr. $^{20}/_{1}$ ja nr. $^{25}/_{1}$.

Nöörniite ja kirjatelgede juures tarvitatavate nööride pikkused.

Lühikesesilmaniied — 29—30 sm pikad, silma pikkus	3—4 sm.
Pikasilmaniied — 33 sm pikad	7 „
Ülemiste vippide küljenöörid	100 „
Ülemised, mis ühendavad niiekeppisid vippidega	80 „
Keskmised ülemised nöörid	85 „
Keskmised pikad nöörid	210 „
Keskmised alumised — niite keppide küljes	65 „
Ülemised vaheldajate nöörid	105 „
Alumised vaheldajate nöörid	75 „
Tripid (aasad)	42 „

Märkus: Nöörid siduda lihtsõlmega, mis kergesti lahtivõetav ja seadeldav (aas- ehk seasõrasõlm).

Näpunäiteid kangaseadluse rakendamiseks telgedele.

Niietamisel hoida kirjapaber kirjutamise suunas ja alata niietamist paremalt pahemale.

Siduse tegemisel hoida kirjapaber samas suunas, kui niietamisel, s. o. siduja ees (kanga telgede all) ümberpöördult kirjutamise suunale.

Et kanga parem pool saaks kududes pääle, tulevad paberil märgitud ruudud siduda alumistesse vaheldajatesse ja tühjad ruudud ülemistesse vaheldajatesse. Punktidega sidustes tulevad punktid üles, ristid alla ja tühjad ruudud jäävad tähelepanemata. Rullidega rakendatud telgedel siduda ainult märgitud ruudud.

Hää vaheliku moodustamine.

Hää vahelik oleneb nöörniite tasasest ja ühesugusest pikkusest, soa õigest kõrgusest, korralikust ja tasasest sidumisest ning vaheldajate ja koelaudade (tallalaudade) õigest kõrgusest, mis peab vastama telgede kõrgusele.

Niite kõrgus on paras, kui lõimelõngad jooksevad tagumistel niitel niiesilma alumisel sõlmel, keskmistes — niiesilmade keskkohal ja esimestes — niie ülemisel sõlmel. Seega on lõimepaku pool olevad niied seotud kõrgemale ja esimesed madalamale, mis võimaldab kangale paremat vahelikku.

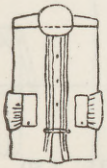
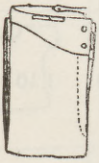
Soalae kõrgus on paras, kui alumine soaraam kannab vahelikku lahtitallates alumisi lõimelõngu.

Et saada tihedat riiet, peab soalaega lööma esimese löögi enne riide suhu, kui järgmist koelauda tallata.

Linasele riidele tuleb kude märjalt sisse kududa.

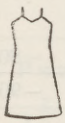
Tavalisemate pesu ja rõivastusesemete riidekulu arvestamine.

Linda Ormisson.

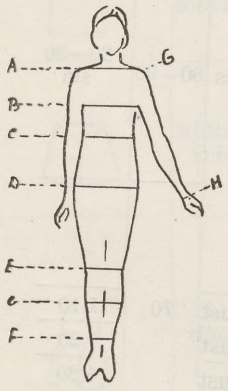
Ese	Pikkuse mõõdud	Riidekulu eseme pikkuse järele	Sobiv riidelaius sentim.	Keskmine riidekulu meetrites
	Pluusi pikkus: Õlalt soovitava pikkuseni Varuka pikkus: Õlaõmblusest käerandmeni	2 pluusi pikkust ja 1 varuka-pikkus	80	2.50
	Särgi pikkus: Õlalt soovitava pikkuseni Varuka pikkus: Õlaõmblusest käerandmeni. Kätise pikkus: 30 sm.	2 särgi-pikkust, 1 varuka-pikkus, 1 kätise pikkus.	80—90	3
	Külje pikkus: Mõõta vöökohalt soovitava pikkuseni.	2 püksi pikkust	80—90	2.10
	Piha pikkus: A—C Kuue pikkus: C—e Varuka pikkus: G—H.	2 piha pikkust 2—3 kuue pikkust 1 varuka pikkus	70—80	2.75—3.50

E s e	Pikkuse mõõdud	Riidekulu eseme pikkuse järele	Sobiv riidelaius sentim.	Keskmine riidekulu meetrites
	Üldpikkus: A–e Varuka pikkus: G—H.	2 üld-pikkust 1 varuka pikkus	80—100	2.75—3
	A–E Mõõta õlakeskkohast alates alla (ülerinna) soovitava pikkuseni.	2 särgi pikkust	70—90	1.60
	B—E Mõõta rinna-ümbermõõdu joonelt alla soovitava pikkuseni.	2 särgi pikkust	70—90	1.30
	C—E Mõõta küljelt vöökohast soovitava pikkuseni.	2 püksi pikkust	70—96	1.10
	B—E Üldpikkus mõõta rinnast soovitava pikkuseni.	2 särk-püksi üld-pikkust	70—96	1.50

Märkus: 1) Alaäärde lisada esemetele palistuse jaoks 2—4 sm pikkust.
2) Pitsiga äärestamise puhul vähendada riide pikkust vastavalt pitsi laiusele.

Ese	Lapse vanus	Pikkuse mõõdud sentimeetrites	Riidekulu eseme pikkuse järele	Sobiv riidelaius sentim.	Keskmine riidekulu meetrites
		B—E või soovitava pikkuseni.	2 alus-kuue pikkust	80—90	1.60
		A—F Mõõta õlakesk-kohast soovitava pikkuseni.	2 öösärgi pikkust	80—90	2.50
		A–D ülemine pluusi-osa C–F püksid G—H varukad	2 pluusi pikkust 2 püksi pikkust 1 varuka pikkus	80—90	4
		20—30	1 pikkus	80—90	20—30 sm
		Pikkus mõõta õlalt soovitava pikkuseni			
	4 a.	55	2 pikkust	70	1.10
	6 a.	60—70	2 pikkust		1.20
	8 a.	65—75	2 pikkust		1.30

Ese	Lapse vanus	Keskmised pikkuse mõõdud sentimeetrites				Riidekulu eseme pikkuse järele	Sobiv riidelaius sentim.	Keskmine riidekulu meetrites
		Pikkus mõõta vöökohalt, külje päält soovitava pikkuseni						
	3—5 a.	30—44				2 pikkust	70	—80
	7—9 a.	35—48				2 pikkust		—90
	10—12 a.	40—52				2 pikkust		1
		Pikkus	Varuka pikkus	Rinna ümberm.				
	2 a.	50	30	60		3 kleidi pikkust	70—80	1.50
	4 a.	55	35	65				1.65
	6 a.	60	40	70				1.80
		Pluusi pikkus	Varuka pikkus	Püksi pikkus	Rinna ümbermõõt	3 pluusi pikkust ja 2 püksi pikkust		
	2 a.	35	30	25	60		70—80	1.55
	4 a.	40	35	30	65			1.80
	6 a.	45	40	35	70			2.10



Joonis, mis näitab, kust tulevad mõõdud võtta.

o/ü. Meltsi villa- ja riidevärvimise tööstus

Tartus, Pikk tn. 12. Tel. 8-88.

Villade kraasimine, ketramine ja korrutamine

Riide värvimine, vanutamine ja pressimine.

Töö headus väljaspool võistlust. Hinnad ajakohased.

Ladus alati saadaval kõrges hääduses villast lõnga ja villaseid riideid igasugustes värvides ja mustrites.

Tööde vastuvõtmine ja vabriku ladu Tartus, Pikk tn. 12.

Lõnga materjalid tikkimistöödeks ja pitsideks.

Alma Johanson.

Värvilised tikkimise lõngad.

I Puuvillased:

1. D. M. C. pärllõng nr. nr. 5 ja 8 vihtides ja kerades.
2. D. M. C. mulinee nr. 25 väikestes vihtides.
3. C. B. pärl- ja mulineelõngad — halvemad: katkevad kergesti.

II Linased:

D. M. C. linane, ühes jämeduses, väikestes vihtides — eriti kohane linase riide tikkimiseks.

III Siidid:

1. „Filofloss" D. M. C. — peenemateks tikkimistöödeks.
2. D. M. C. „Kohinoor" — jämedamateks tikkimistöödeks.

IV Kunstsiidid:

1. „Troja" — parim.
2. „Sirocco" — vähe kangem ja pudedam.
3. „Clark" (ankruga märgitud) — vähe kange ja liiga tiheda keeruga.
3. „Desdemona" \ — ilma keeruta, hargneb üksikuteks kiu-
4. „Duquesa" / dudeks ja katkeb kergesti.
5. „Debora" — jämedam, hästi tiheda keeruga, kuid kange ja hargneb.

V Villased:

1. Norra villane — nelja keeruga, võib poolitada.
2. Gobeläänlõng — vähestes värvides.

Valged tikkimise ja pitsi lõngad.

1. D. M. C. pärllõng nr. nr. 5, 8 ja 12.
2. D. M. C. märklõng — mitmesuguses jämeduses.
3. D. M. C. heegelduslõng — kerades, liiga tiheda keeruga.
4. D. M. C. mulinee — suurtes vihtides — sobiv tülltöödeks.
5. Linased lõngad — mitmesugused, eriti kohased võrgutöödeks.
6. Harilik pleegitatud ja pleegitamata puuvillane, mitmesuguses jämeduses, suurtes vihtides — pehme, painduv ning sobiv heegeldamiseks, varrastel kudumiseks, nõelumiseks ja võrgu kirjamiseks.

Plekkide kõrvaldamine.

Mag. chem. Hilja Lagus.

Plekkide kõrvaldamine on töö, mis nõuab sageli palju aega ja kindlasti palju kannatust. Seda rohkem aega ja seda rohkem kannatust, mida vanem on plekk. Hoolimata kõigest juhtub ka siis, et ei saavutata soovitud tagajärgi. Kohe pääle tekkimist on aga plekid väga lihtsalt ja kergesti kõrvaldatavad. Sageli on selleks tarvis ainult sooja vett. Seistes imbub aga plekk sügavamale kiudude vahele ja muutub tolmu, õhu ja valguse mõjul püsivamaks. Pääle selle on veel terve rida plekke, mis pesus käimise järele palju raskemini, või üldse mittekõrvaldatavateks muutuvad, nagu näiteks kohvi-, kakao-, marja-, puuvilja-. vere- j. t. plekid. Seega tuleb plekid võimalikult aegsasti kõrvaldada, mida varem seda parem, ning eriti lauapesult, enne pessuminekut.

Teine asjaolu, mis hõlbustab vaeva ja tagab töö kordaminekut on pleki ja riidematerjali koosseisu tundmine. Iga plekk vajab kõrvaldamiseks eriaineid. Aine, mis kõrvaldab ühed plekid, võib teised, nõnda ütelda, „kinnitada" riidele, nii et pääle asjatut tööd plekk veel selgemalt riidel nähtav on, kui enne kõrvaldamist. Samuti peab meeles pidama, et iga riidematerjal erineb teisest ja et ühe ja sama vahendiga ei või mitte kõigile riietele mõjuda. Nii on eriti lahkuminevad siidi ja villa omadused puuvilla ja lina omadest. Vill, siid ja kunstsiid on eriti tundelikud igasuguste leheliste vastu, nagu seebikivi, sooda, libe, lehelised seebid (roheline, kirju jne.), pleeklubi ja Javelli vesi. Puuvill ja lina ei kannata kangeid happeid ja kauast pleegitamist keemiliste, söövate ainetega. Üldse on aga kõige õrnemad siidikiud, neile järgneb kunstsiid, viimane on märjalt õige habras.

Veel keerulisemaks muutub lugu, kui riie on värviline. Valgelt puuvillaselt riidelt, näiteks, on plekkide kõrvaldamine lihtne, värviliselt on see aga sageli väga raske, kuna ühes plekiga kaob ka riide värv. Üldse tuleks enne pleki kõrvaldamisele asumist alati ühel sama riide lapil või pahemal pool õmbluse äärel proovida, kas tarvitatav vahend mitte ise plekki ei jäta, isegi veega peab sarnaselt katsetama.

Pleki väljavõtmisel tuleks alati alata kõige lihtsamast ja hädaohutumast vahendist, nagu seda on näiteks ained, mis ise üldse mitte riidesse ei tungi, vaid pleki enesesse imevad, nii: kuivatuspaber, magneesia, peen kriit, kartulijahu jne. Need vahendid on eriti mõjuvad värsketele, kuivamata plekkidele.

Kui nimetatud vahendid plekki ei kõrvalda, asutakse pleki kõrvaldamisele lahustajatega, nendest harilikumaid: vesi, viina- ja puupiiritus, bensiin, tärpentiin, eeter, süsiniktetrakloriid, ja kloroform. Nendest vahenditest on eeter, bensiin,

puu- ja viinapiiritus tuldkartvad ja neid tuleb hoolega tulest eemale hoida. Süsiniktetrakloriid on hää lahustaja rasvadele, ei ole tuldkartev, ei mõju riidevärvile ja teda saab rohukauplustest ilma arstitäheta. 100 g maksab umbes 15—20 senti.

Kõige mõjuvamad plekile ja ka riidele, eriti selle värvile, on pleekivad ained, nagu pleeklubi, Javelli vesi, oblikhape. Javelli vesi on plekkide kõrvaldamiseks valgelt puuvillaselt ja linaselt riidelt soovitavam, kui pleeklubi. Teda saab osta rohukauplustest; võib valmistada ka kodus, allpool antud retsepti järele. Vähem hädaohtlik riidekiule, mõjuv siiski värvile, on vesinikülihapend.

Plekke tuleks kõrvaldada ainult heledas päevavalguses, paksematel riietel pahemalt poolt, seega nagu plekki tuldud teed tagasi tõrjudes.

Pleki alla paigutada kuivatuspaber või pehme riie mitmekordselt, mis siis tarvitatava vahendi ühes plekiga enesesse imeb. Enne pleekivate vahendite tarvitamist plekk veega märjaks teha ja tarvitatavaid aineid tilkhaaval lisada, eelistades korduvat mõjutamist lahjade vahenditega kiirele kange aine mõjule.

Pääle pleki kõrvaldamist tarvitatud vahend viimseni riidest kõrvaldada, eriti igasugused happed, lehelised, pleekained ja soolad. Need ained habrastavad riidekiu kuivamisel põhjalikult. Riiet tuleb hoolega pesta seebiga, hapete ja pleekainete juures võib pesuveele vähe nuuskpiiritust lisada (1 spl 2 liitri veele), igatahes ei tohi riidel pääle pesemist mingit lõhna juures olla.

Iga toimingu juures aga varustuda kannatusega, sest tekkinud vigu on võimata parandada.

Lühidalt kokkuvõttes tuleks meeles pidada:

1. Plekid võimalikult värskelt kõrvaldada.
2 Arvestada pleki ja riide koosseisuga.
3. Alata lihtsamate vahenditega, enne järeleproovides, et tarvitatav vahend ise plekki ei jäta.
4. Mõjutada korduvalt lahjemate vahenditega.
5. Pääle pleki kõrvaldamist tarvitatud vahend viimseni riidest kõrvaldada.

AIANDUSE-MESINDUSE AJAKIRI „AED"

X aastakäik, ilmub kord kuus Tartus.

Tellimise hind: aastas . . . 2 kr.
pooles aastas 1 kr. 20 senti

Hakake „Aia" tellim. vastuvõtjaks. 4 aastateilimise saatjale tasuks prii aastakäik.

Nõudke tellimiste vastuvõtmise materjale ja tasuta proovinumbreid.

Plekk	Vahendid	Pleki kõrvaldamine	Märkusi
Vere	Leige vesi ja ja nuuskpiiritus Vesinikülihapend Päikese valgus Javelli vesi Toores kartulijahu puder	Leotada plekki, hõõruda, vahetada vett. Vanade plekkide juures lisada vette vähe nuuskpiiritust. Kui jäävad eelmisest viisist kollased plekid, pesta neid tulise veega, valgeid riideid niisutada vesinikülihapendiga, värvilisi pleekida niiskelt päikese käes. Valget puuvillast ja linast pleekida Javelli veega, hiljem hästi ära loputada. Värsked plekid paksul riidel katta külma veega valmistatud kartulijahu pudruga, vahetada aegajalt kuni plekk kaob. Lasta kuivada, kartulijahu ära harjata riidelt.	Ilma seebita Javelli vett mitte villasele ja siidile tarvitada, samuti mitte värvilistele riietele
Šokolaadi, kakao, kohvi, tee	Keev vesi Puu- või viinapiiritus ja nuuskpiiritus Päikese valgus Vesinikülihapend Javelli vesi	Kannu kõrgele tõstes, valada keeva vett värskele plekile. Plekki leotada puu- või viinapiirituse ja nuuskpiirituse segus, pesta kuuma vee ja seebiga. Kui jäävad jäljed, pleekida need: värvilistel riietel märjalt päikese käes, valgelt villalt ja siidilt vesinik-ülihapendiga ja valgelt puuvillaselt ja linaselt Javelli veega. Javelli vesi hästi riidest välja pesta.	
Muna	Leige vesi Rasva lahustajad	Lasta ära kuivada, ettevaatlikult ära kaapida, Jaheda veega välja pesta, hiljem vajaduse korral ka seepi lisada või jäljed süsiniktetrakloriidiga või bensiin. kõrvaldada.	Mitte kuuma vett tarvitada

Plekk	Vahendid	Pleki kõrvaldamine	Märkusi
Rasva, õli, koore, piima	Seep ja vesi.	Sooja vee ja seebiga pesta.	
	Magneesia või peenkriit.	Värskele plekile kuhjata kuiva magneesiat või peent kriiti, vahetada aegajalt, jätta seisma pikemaks ajaks.	
	Süsiniktetrakloriid, bensiin, eeter.	Pleki alla paigutada mitmekordselt pehme riie, katsetada, et vahend ise plekki ei jäta, hõõruda samavärvi lapiga, mis kastetud mõnda kõrvalnimetatud vedelikku, jälgides et vedelikust ei jääks piirjoont.	Bensiin ja ja eeter on tuldkartvad
	Petrooleum ja seebivesi.	Hõõruda plekk petrooleumiga sisse ja pesta kuumas seebivees.	
Rattamäärde, tõrva	Bensiin.	Toimida samuti kui rasvaplekkide juures.	
	Või ja seebivesi või bensiin	Plekk mageda võiga sisse hõõruda, lasta seista, seebiveega või bensiiniga üle pesta.	
	Tärpentiin	Tärpent. leotada ja pesta.	
Keemilise pliiatsi	Puu- või viinapiiritus	Pesta plekki puu- või viinapiirituses, loputada puhtas piirituses.	
Õlivärvi, värnitsa, saapamäärde,	Bensiin ja tärpentiin	Bensiiniga hõõruda nagu rasvaplekke. Vanemaid plekke leotada pikemat aega tärpentiinis, pesta bensiini või seebiveega.	
	Puupiiritus.	Värnitsaplekke hõõruda ka puupiiritusega.	
	Petooleum, oblikhape ja nuuskpiiritus Javelli vesi.	Saapamäärde plekke hõõruda petrooleumiga, bensiiniga, tärpentiiniga või puupiiritusega, niisutada, oblikhappega ja nühkida üle nuuskpiiritusse kastetud lapiga. Valgest puuvillasest ja linasest riidest võib jäljed Javelli veega välja pleekida, nagu vereplekigi.	

Plekk	Vahendid	Pleki kõrvaldamine	Märkusi
Rohu, marja, likööri ja veini.	Kuum vesi	Värskele plekile valada 3—4 jala kõrguselt tulist vett kannust, jätta päikese kätte kuivama.	
	Keedusool	Märjale plekile keedusoola riputada, vahetada kui märjaks tõmbab, pesta kuuma veega.	
	Piiritus, hapupiim, sidrunimahl, oblikhape, ristikheinasool, Javelli vesi, vesinikülihapend	Hõõruda värskeid plekke piiritusega. Jätta ligunema hapupiimasse üle öö.	
		Kui plekist jäi jälg, niisutada plekki sidrunimahlaga ja jätta päikese kätte. Valgeid puuvillaseid ja linaseid riideid pleekida Javelliga, valgeid villaseid ja siide võib pleekida oblikhappe, ristikheinasoola või vesinikülihapendiga.	
		Javelli vee, oblikhappe ja ristikheinasoola peab pääle pleekimist hoolikalt riidest kõrvaldama.	
Hallituse	Päike, vesinikülihapend, Javelli vesi.	Pesta seebiveega, kuivatada päikese käes. Jäljed pleekida valgelt puuvillalt ja linalt Javelli veega, valgelt siidilt ja villaselt vesinikülihapendiga.	

Plekk	Vahendid	Pleki kõrvaldamine	Märkusi
Tindi, rooste	Oblikhape ja nuuskpiiritus.	Küllastatud kuuma oblikhappe lahu tilgutada kausi kohale seotud plekile, valada tulist vett kannust pääle. Korrata seda, kuni plekk kaob. Pesta nuuskpiiritusega.	Järele proovida, et värvile ei mõju. Mürk.
	Ristikheinasool.	Noaotsatäis ristikheina soola lahustada supilusikas vees, ajada keemiseni, tilgutada plekile, korrata, pesta hästi.	
	Sidrunimahl, päike ja Javelli vesi.	Plekk niisutada sidrunimahlaga ja jätta pleekima päikese kätte, niisutada kuni kaob.	
		Valgel puuvillasel ja linasel mõjuda Javelli veega nagu verepleki juures.	
	Hapu piim.	Kõik need vahendid mõjuvad värvile. Värvilisi esemeid võib leotada pikemat aega hapus piimas.	

Need on lihtsamaid ja hädaohutumaid plekkide kõrvaldamise viise ja vahendeid.

Nimetatud vahenditest on vajalikumaid ja võiksid kodus tagavaraks olla järgmised: nuuskpiiritus, magneesia, bensiin, tärpentiin, süsiniktetrakloriid, oblikhape, ristikheinasool. Javelli vesi ja vesinikülihapend, mida saab osta rohukauplustest. Need ained tulevad hoida hästi suletult varjulises, jahedas kohas. Oblikhapet on julgem lahuna alles hoida, 1 spl tassi vee kohta, märkides pudelile, et see on mürk.

Javelli vett (hääldada Žavel), mida ka Labaraque'i (Labarraki) ehk Javell'i lahuks kutsutakse, valmistatakse pleeklubjast järgmiselt:

¼ naela pleeklupja (kloorlubi) lahustada pooles liitris vees, teises nõus lahustada ½ naela pesusoodat ühes liitris vees. Kui mõlemad ained täitsa lahunud, siis lahud kokku valada, segi segada ja umbes üheks tunniks seisma jätta. Siis pääle tulnud vedelik läbi puuvillase lapi kurnata. Saadud selge lahu hoitakse alal hästi suletult klaaspudelis jahedas varjulises kohas. Tarvitamiseks lahjendatakse seda lahu kuni kümne korda, see on, igale osale lisatakse kuni üheksa osa vett. Nimetatud Javelli veega on ka hää puuvillast ja linast riiet pleekida.

Juhatusi tähtsamateks kodusteks puhastus- ja korrashoiutöödeks.

Helene Wunderlich.

Põrandad.

Värvimata puupõrandad pesta sooja vee ja seebiga, hõõrudes harjaga pikkupidi kiudu. Loputada ja kuivatada lapiga. Läike andmiseks üle hõõruda läbiaetud piimaga.

Värvitud ja linoleum-põrandad pesta sooja vee ja lapiga. Seepi mitte tarvitada — teeb värvi tuhmiks. Läike andmiseks üle hõõruda läbiaetud piima, masinaõli või petrooleumiga või vahatada.

Tsement-põrandad pesta harja abil sooja seebiveega või liiva ja veega. Loputada ja kuivatada lapiga.

Kiviparkett-põrandad pesta harja abil sooja seebiveega. Loputada ning kuivatada lapiga. Kui põrand väga must, siis lisada veele vähe soolhapet. Üle hõõruda petrooleumi või masinaõliga.

Parkett-põrandalt iga päev tolm pühkida ja üle hõõruda poonimise harjaga. Kord nädalas niiske lapiga üle pühkida. Kord kuus vahatada. Kord aastas raualaastudega hõõruda, vahatada ja harjata.

Uksed ja aknaraamid.

Pesta lapi või pehme harja abil sooja seebiveega. 1 lt pesuveele võib lisada 1 spl salmiaaku (nuuskpiiritust). Loputada ja

kuivatada lapiga. Akende pesemiseks mitte liiga palju vett tarvitada, sest aknakitt veega läbileotatult teeb klaasid tuhmiks ja aknaraamid mädanevad kiiremini.

Klaas.

Aknaklaasid nõrga äädikavee ja lapiga hõõruda, teise lapiga kuivatada ja ajalehepaberiga üle hõõruda. Kärbsemustust saab eemaldada ka salmiaaguga ja õlivärviplekke tärpentiiniga või niiske kriidiga. Tuhmid klaasid saavad selgemaks, kui nad enne pesemist sisse hõõruda linaõli või terpentiiniga.

Peegliklaasi puhastamisel lisada veele äädika asemel piiritust.

Pudelite ja teiste kitsakaelaga nõude pesemiseks tarvitada äädikat, munakoori, jämedat soola või väikesi toore kartuli tükke. Nimetatud ained segada veega, valada pudelisse ja loksutada tugevasti. Ilusa läike saamiseks loputada klaas- ja kristallillevaase sineveega.

Mööbel.

Peitsitud mööbel pühkida üle niiske lapiga, kuivatada ja vahatada. Vaha: sulatada 1 osa vaha, lisada 2 osa tärpentiini, kokku segada. Segu hõõruda lapiga vähehaaval puusse, villase lapiga hõõruda läikima.

Lakeeritud mööbel kergelt üle pühkida kliivette kastetud ja hästi kuivaks väänatud lapiga ja mööblilakiga kord õrnalt üle tõmmata.

Poleeritud mööbli puhastamiseks võtta 1 osa punast veini ja 1 osa söögiõli. Segu hõõrutakse lapiga puule, poleeritakse villase või nahklapiga üle.

Nahkmööbel puhastatakse tärpentiiniga, kuivatatakse, määritakse munavalgega üle ja hõõrutakse villase lapiga läikima.

Korvmööbel pestakse leige seebivee ja harjaga, loputatakse ja kuivatatakse päikese käes õhurikkas kohas.

Puunõud.

Puunõud tehakse märjaks ja hõõrutakse peenesse liivasse kastetud õletuusti või juureharjaga üle, loputatakse külma veega ja kuivatatakse päikese käes õhurikkas kohas. Kuumuses kuivatamine muudab puu halliks ja tõmbab kõveraks. Pesemiseks mitte kunagi soodavett tarvitada, see teeb puu tuhmiks. Ka seebiveega pole soovitav puunõusid pesta, sest seep võib anda otsekohe tarvitades toitainetele maitset.

Lõhna ja maitse kaotamiseks puunõudest (heeringatünni jne.) hautatakse neid kadakatega. Nõu täidetakse kadakaokstega, valatakse kuum vesi pääle, kaetakse kaanega või riietega ja lastakse haududa, kuni vesi jahtunud. Hautamiseks võib tarvitada ka kuuma lubjavett. 1 pangi kuuma vette segatakse 1 lt lupja ja valatakse anumasse. Lastakse mõni aeg seista, pestakse ja loputatakse.

Metall-köögiriistad ja sööginõud.

Rauast pajad ja pannid keeta soodavees, pesta sooja vee ja liivaga. Rooste ärahoidmiseks määrida rasvaga.

Koogiplaadid pesta harvemini, et rasva mitte kõrvaldada. Igakordse tarvitamise järele hõõruda jämeda soola ja paberiga.

Noad ja kahvlid puhastada korgi abil puhastamise pulbri „Mergel"iga või mergelpulgaga.

Pliidirauad pesta seebivee ja liivaga, üle hõõruda grafiidi ja seebivee seguga. Harjaga läikima hõõruda.

Triikrauad hõõruda pimsskiviga, pesta soodaveega, määrida vahaga ja hõõruda villase lapi või nahaga tugevasti üle.

Tinutatud vormid hõõruda peene liiva, „Blitz-blank"i või „Sõberi" ja äädika või nuuskpiirituse seguga, pesta veega, loputada ja kuivatada. Läike andmiseks hõõruda üle kuiva magneesiumiga.

Tsinkvannid, ämbrid, lauad pesta sooja seebivee ja liiva või tärpentiini ja telliskivi pulbri seguga.

Alumiiniumnõud pesta seebivee ja peene liivaga. Võib tarvitada ka alumiiniumseepi. Hapu kapsaste, õunakoorte ja teiste hapude toitainete vedelikud mõjuvad puhastavalt. Tuhka mitte tarvitada — teeb nõu tuhmiks.

Hõbeda, nikli ja alpaka puhastamiseks määritakse hõbedaseep niiskele lapile, ese hõõrutakse sellega üle, pestakse soojas vees, kuivatatakse ja poleeritakse nahaga. Puhastamiseks võib tarvitada ka kartulivett. Seks riivitakse kartulid, pannakse vette; saadud vee ja lapiga pestakse ese. Tublisti määrdinud esemete puhastamisel, näit. munaplekkidega lusikad, lisatakse 2 lt vee kohta 1 spl salmiaaku. Hõbedat ja alpakat võib puhastada ka kriidi- või magneesiumi- ja vähese vee seguga, loputada kuumas vees ja kohe kuivatada.

Kuldesemed puhastatakse sooja seebivee ja harjaga, kuivatatakse ja poleeritakse nahatükiga üle. Puhastamiseks võib tarvitada ka hõbedaseepi.

Harjad ja pintslid.

Põranda- ja saapaharjad kammitakse vana kammiga läbi, leotatakse soodavees, nii et puuosa veest väljas oleks, ja pestakse sooja seebiveega. Kuivatatakse ülesriputatult õhurikkas kohas.

Pää- ja riideharjad pestakse leiges vees, kuhu lisatud 1 lt kohta 1 spl salmiaaku. Loputatakse külma veega ja kuivatatakse ühele servale keeratult. Võib puhastada ka kuivalt kuumade kliidega sissehõõrudes ja vastu paberit hõõrudes.

Hambaharju pestakse sooja soodaveega, loputatakse ja kuivatatakse.

Kammid ja käsnad.

Kammid puhastatakse puuvilla või pehme harjaga. Vahetevahel võib pesta leige seebivee või salmiaaguveega (½ lt vee

kohta 1 spl salmiaaku), loputada ja kuivatada. Mitte kauaks vette ligunema jätta.

Käsnad pääle igakordset tarvitamist pesta kuuma veega, loputada, kuivaks väänata ja õhurikkas kohas ülesriputatult kuivatada.

Vaibad.

Linaseid ja takuseid vaipu võib lihtsalt pesta. Kui nad annavad värvi, siis lisada veele äädikat või soola.

Villased vaibad hästi läbi kloppida, pesta seebijuurevee ja harjaga. Seebijuurtele valatakse sooja vett ja lastakse liguneda; selle vee ja harjaga pestakse vaipu.

Plüüš-vaibad tulevad tolmust kloppida pahemalt poolt, põrandale laotada ja märgade teelehtedega või hapukapsastega vähehaaval läbi hõõruda, puhtaks kloppida ja harjata. Talvel kloppida lume pääl, keerates karvapoole alla.

Nahkvaibad (valged) läbi hõõruda kuuma kartulijahuga, kammida ja kloppida. Tumedaid nahku hõõruda sooja saepuruga, kammida ja kloppida.

Jalanõud.

Märjad või porised jalanõud otsekohe pääle tarvitamist puhastada ja liistule tõmmata või ajalehepaberit täis toppida ning seisma jätta. Poolkuivanult sisse määrida rasvarikka määrdega. Kuumas kohas ei või kuivatada — teeb naha hapraks. Taldu määrida vastupidavuse saavutamiseks riitsinusõliga.

Must või pruun nahk pääle puhastamist viksida ja vähe aja pärast läikima hõõruda.

Hele nahk tolmust puhastada ja vastavat värvi kreemiga määrida. Vahetevahel puhastada piima ja tärpentiiniga (3 osa piima ja 1 osa tärpentiini). Teise värvi saamiseks tarvitada kingavärvi.

Lakknahk puhastada valge lakk-kinga kreemiga. Vanemaid kingi võib määrida vaseliiniga; läike andmiseks hõõruda toore sibulaga.

Riidekingi (heledaid) pesta leige vee, seebi ja harjaga, kuivatada. Kingakappe mitte liiga märjaks teha.

Lambid.

Kupp el leige seebiveega pesta, külma veega loputada, kuivatada. Maalitud kuplite juures seepi mitte tarvitada.

Lambiklaas pesta soodaveega, loputada ja kuivatada. Iga päev puhastada lambiharjaga.

Lambipää pesta sooda- või salmiaaguvees ja puhastada materjalile kohase puhastusvahendiga. Tahil ülemine põlenud osa lõigata kääridega tasaseks.

Petrooleumihoidja täita kliidega, pulga ümber mähitud lapiga sees keerutada kuni kliid petrooleumi enesesse imenud, siis loputada sooja veega.

Elamusöödikute tõrje.

Lilli Lepik.

Söödiku nimetus	Tõrjevahendid	Tõrjeviis
Kärbsed	Puhtus.	Eemaldada elamu ümbrusest sõnnik, jäänused, seisev vesi jne. Solk hoida kinnise kaane all. Toiduained kinni katta.
	Tuuletõmbus.	Aknad, uksed korraga avada, et sünniks tuuletõmbus, mis ei meeldi kärbestele.
	Võrkaknad.	Et kärbsed ei pääseks tuppa avatud akende kaudu, asetada igas toas suveks üks aknaraam teisega, millel klaasi asemel traatvõrk või marli. Juhuslikult sissetunginud kärbsed hävitada ettevaatlikult „kärbsepiitsaga“.
	Liimipaber „Aeroxon“. „Flit“ ja „Shell-Tox“ — müügil rohukauplustes ja seemnevilja-ühisustes.	Riputada laealla, kus kärbseid rohkem lendamas.
		Vedelikku pritsida ruumi, sulgeda pooleks tunniks aknad ja uksed; uimastunud kärbsed pühkida kokku ja hävitada.
Kirbud	Puhtus.	Tolmused, pragulised põrandad on kirpudele soodsaks arenemiskohaks, seepärast need kõrvaldada kittimise, pahkeldamise ja värvimise abil. Sagedane voodi- ja ihupesu vahetamine ning voodiriiete tuulutamine õhu ja päikese käes takistab nende seginemist.
	Roheline seep.	Hävitavalt mõjub rohke roheliseseebiveega põrandate pesemine.
	Mõrupuu-vedelik.	Loputusvee hulka on soovitav lisada mõrupuu-vedelikku.
		Koerad ja kassid elamus on suuremaid kirpude levitajaid.

Lutikad	Puhtus.	Voodite ja seinte hoolikas ning järjekindel puhastamine.
	Keev-vesi.	Uhtuda voodid keeva veega, kui voodite viimistelu seda lubab.
	„Flit“.	Pritsida lutikate asukohtadele. Ei riku ka mööbliriiet ega seina viimestelu.
	„Certan“ (müügil seemnevilja-ühisustes).	Määrida pintsliga lutikate asukohtadele ja pritsida pragudesse. Võib tarvitada ka tumedamal mööbliriidel.
Prussakad . .	Booraksisegu: 1 osa booraksit segatakse 3. osa vedela hernepudru või kakaojahu hulka.	Segu asetada prussakate elukoha lähedusse. Vesi ja teised vedelikud sel korral eemaldada või kinni katta.
	Pürokseliin — miinikivi — kollane kriidisarnane aine, müügil rohukauplustes.	Kiviga kriipsutatakse jooned prussakate asukohtade lähedusse. Hädaohtlik lastele!
	Lüsoolilahus 5%.	Piserdatakse pritsi abil prussakate asukohtadesse.
Täid	„Cuprex“ — vedelik, müügil rohukauplustes.	Päänahk ja juuksed niisutada 15 min. enne pesemist Cuprexiga. Hädaohtlik silmadele.
	„Sabadilli“ piiritus ehk äädikas.	Tarvitamine sarnane Cuprexile. Pääle niisutamist soovitav pää rätiga kinni köita.
		Pääle hoolikat pesemist ja loputamist sugeda juukseid niiskelt tiheda kammiga, sest niiskelt juukselt tulevad tingud ehk saargad kergesti lahti.
		Juhul, kui päänahk katkine, ei ole soovitav tarvitada Cuprexit ega Sabadilli.
	Petrooleum.	Juuksed ja päänahk hõõruda mõni tund enne pesemist petrooleumiga. Ettevaatust tulega!
Koid	Kaitsekotid, kleebitud paberist või õmmeldud linasest riidest.	Üliriided ja villased kleidid kevadel puhastada plekkidest, kloppida, harjata ja tuulutada õhu ning päikese käes ja asetada kotti. Kott kindlalt sulgeda ja riputada panipaika.

Söödiku nimetus	Tõrjevahendid	Tõrjeviis
	Ajalehepaber.	Nahad, vaibad ja väiksemad esemed samuti puhastada, tuulutada, mässida ajalehepaberisse ja pakkida kastidesse.
	Kamper, Globool, Naftaliin, tubakalehed, koirohi (taim, kasvab meil metsikult).	Loetletud ained hoiavad oma kange lõhna tõttu koiliblikaid riietest eemal.
	„Flit“.	Kamperi, globooli ja naftaliini on soovitav asetada väikestes paberikotikestes riiete vahele või taskutesse.
		„Flit“ surmab koiliblikaid ja mõjub ka kange lõhnaga.
	„Eulaan“ — valge pulber. Üksikmüügil veel ei ole.	Villa, karusnahku ja sulgi imbutada 20—40 minutid 1—2,5 % Eulaani lahus. Ei riku kiudu. Töö ja aja kokkuhoiuks võib seda lisada värvimislahusse.
Sipelgad . . .	Käikude kinni savitamine või kittimine.	Väljapääsu avaused sulgeda savi või kitiga.
	Püünis.	Kõrge, kitsa nõu põhja pannakse vähe mett, siirupit või keedist, mis sipelgaid juurde meelitab, kust nad siis hävitatakse vett pääle valades.
	Tinaarsenaat, Cloraalhüdraat.	1 g tinaarsenaati või 3 g cloraalhüdraati segatakse 120 g mee või siirupiga, asetatakse käikude lähedusse. Mõjub pikkamööda kuid põhjalikult.
Hiired ja rotid	Merisibula preparaat: 500 g värsket merisibulat, 450 g praetud rasva, 25 g mõrudaid mandleid, 25 sm³ piima.	Merisibul peenendatakse ja segatakse muude ainete hulka, segu määritakse leivale ja asetatakse söödaks rottidele. Inimestele ja loomadele kahjutu!
	Baariumkarbonaat (pulbrina müügil rohukauplus.).	Pulber segatakse nelja osa hiirtele ja rottidele meeldiva toiduga ja asetatakse neile söödaks.
	Fosforivõi: 4 g kollast fosforit, 40 sm³ kuuma vett, 40 sm³ päevalilleõli või margariini, 100 g nisujahu.	Fosfor lahustatakse kuumas vees, lisatakse juurde õli ja nisujahu. Saadud puder määritakse saiale või lihale ja asetatakse söödaks hiirtele või rottidele. Inimestele ja loomadele kahjulik!
	Lõksud.	

Naiskutsekoolid.

Kooli nimetus	Asukoht ja aadress	Vastuvõtmise tingim.	Õppeaja kestvus	Märkusi
1. Tallinna linna naiskutsekool	Tallinn Tui t. 12	Algkooli eelharid.		
rõivaõmblemise-tikanduse,			3 a.	
pesuõmblemise-tikanduse,			3 „	
kangakudumise-värvimise,			3 „	
kodumajapidamise-aianduse,			2 „	
kübara- ja lillevalmistam. osakonnad		„	1 „	
2. Tartu Naisühingu käsitöökool	Tartu Kaluri t. 12			
rõivaõmblemise,			3 „	
pesuõmblemise,			3 „	
kangakudumise,			3 „	
naiskäsitöö-kodusisustuse,			2 „	
nahatöö-raamatuköitmise,			3 „	
keraamika-portselaanmaalimise osakonnad			3 „	
3. Tartu Naisseltsi majapidamiskool	Tartu Lutsu t. 14	„		
kodumajapidamine,			2 „	
kangakudumise kursused			$2^1/_2$k.—1 a.	
4. Narva linna naiskutsekool	Narva Moonaladu t. 2	„		
riide- ja pesuõmblem.,			3 „	
kudumise-majapidam.,			3	
kodumajapidam. osakonnad			2	
5. Rakvere linna naiskutsekool	Rakvere Tööstuse t. 12	„	3 „	
õmblemise osakond				

Kooli nimetus	Asukoht ja aadress	Vastuvõtmise tingim.	Õppeaja kestvus	Märkusi
6. Võru Naisseltsi „Võruhõimu“ eranaiskutsekool õmblemise ja kodumajapidam. osak.	Võru Kreutzvaldi t. 15	Algkooli eelharid.	3 a. 2 „	Õppetöö kõigis kodumajanduskoolides kestab 42 õppenädalat. Õpetus, korter, kütte ja valgustus priit; ülespidamismaks 17—18 kr. kuus; Kehtna kõrgemas K. K. 20 kr. kuus.
7. Pärnu linna naiskutsekool õmblemise osakond	Pärnu Rüütli t. 40	„ „	3 „	
8. Viljandi linna naiskutsekool õmblemise osakond	Viljandi Jakobsoni t. 25-a	„ „	3 „	
9. Valga linna naiskutsekool õmblemise ja kangakudumise osak.	Valga Poska t. 23	„	3 „ 2 „	
10. R. Reite eranaiskutsekool õmblemise osakond	Tallinn Narva mnt. 63	„	3 „	
11. Kehtna kõrgem kodumajanduskool kodumajapidamise, kodukäsitöö-kangakudumise ja aiand. osakondadega; Eriklass keskkooli lõpetanuile; Perenaiste talve- ja suvekoolid	Keava Harjumaal	Keskkooli eelharid., eelprakt., arsti tunnistus, vanad. vähemalt 20 a. Keskkooli eelharid. Algkooli eelharid.	2 „ 2 „ 2 „ 1 „ 5 kuud	
12. Saku kodumajanduskool	Saku Harjumaal	„	1 a	
13. Vasula „	Tartu Vasula	„	„	
14. Antsla „	Antsla Võrumaal	„	„	
15. Mõdriku „	Rakvere Virumaal	„	„	
16. Orgita „	Märjamaa Läänemaal	„	„	
17. Särevere „	Türi Järvamaal	„	„	
18. Karja „	Kuresaare Saaremaal	„	„	

Naisorganisatsioonide keskkoondised.

1. Eesti Naisliit — Tallinn, S. Karja t. 10.
2. Kodukaitse — Tallinn, Kaarli t. 8.
3. Eesti Maanaiste Keskselts — Tallinn, Pikk t. 40.
4. Naiste Karskusliit — Tartu, Jakobi t. 12.
5. Kristlik Noorte Naiste Ühing — Tallinn, Lai t. 5, Tartu, Suurturg 8; Pärnu, Vabadusväli 2.
6. Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing — Tartu, Aia t. 19.
7. Üleriiklik Lastehoolekande Keskkorraldus — Tallinn, Vabaduse p. 4.
8. Saksa Naisliit — Tallinn, Väike Roosikrantsi 10.
9. Vene Naisliit — Tallinn, Raua t. 33.
10. Eesti Õdede Ühing — Tallinn, Varblase t. 6.
11. E. Punase Risti Õdede Osakond — Tallinn, Niguliste t. 12.

Elsa Veser-Dutti

1000 nõuannet perenaisele

Teise täiendatud trüki järgi koostanud EHA KIGASTE.

144 lk. Hind br. 2 kr. 90 s., iluköites 3 kr. 90 s.

Perenaistel on mitu tuhat pisiasja, mis teevad igapäevases majapidamises tõsist muret. Nüüd on aga nendest mitmest tuhandest murest vähemalt üks tuhat kõige sagedamini esinevat kõrvaldatud ülalmainitud raamatu abil. Seepärast peaks see tähtis abiline ja nõuandja igal perenaisel alati käepärast olema.

Therese Witismann

Köögi käsiraamat

276 lk., 22 pilti. Hind 2 kr. 80 s., iluköites 3 kr. 80 s.

SISU: Üldosa. Toortoidud ja salatid. Supid ja leemed. Kastmed. Lihatoidud. Kalaliha-toidud. Külmad toidud. Mitmesugused segatoidud. Magusad toidud. Küpsetamine. Joogid. Rinnalapse toit.

Eesti talupoja toit pole kehv ja üksluine mitte toidumaterjali puuduse pärast, vaid peamiseks põhjuseks on toiduvalmistamise oskuse puudus. Autor on koostanud oma raamatu just talu- ja alevielanikkude kohaselt ning seepärast peaks see huvitama eeskätt kõiki perenaisi maal kui ka alevis. Linnagi perenaised võivad seda käsiraamatut heade tagajärgedega kasutada.

K./ü. „Loodus", Tartus.

Posti- ja telegraafi tariifid.

	Sisemalises Lätiga ja Leeduga vahetuses	Soomega vahetuses	Teiste välismaadega vahetuses
I. Post.			
Posti saadetiste eest võetakse maksu järgmiste määrade järele:	senti	senti	senti
1. Kirjad — kuni 20 g raskusega . .	10	15	20
„ 21—40 g „	15		32
iga järgmise 20 g või selle osa päält	5	5	12
2. Postkaardid — harilikud . . .	5	10	12
„ vastusega . . .	10	20	24
3. Tähtsaadetised — pääle saatemaksu tähitusmaks iga saadetise eest	10	15	20
4. Postpakid:		Välismaalises vahetuses	
a. saatemaks — kuni 1 kg raskusega	50	Postivalitsuse eritariifi järele	
„ 1—5 kg „	100		
iga järgneva 5 kg või selle osa päält	100		
b. tähitusmaks iga sisem. paki eest	10		
c. kinnitusmaks 1) iga 100 kr. või selle osa päält	20		
2) iga 300 kuldfrangi või s. o. p.	—	40	
d. saatelisamaks välimaalise väärtpaki eest, välja arvatud pakid Lätisse Leedusse	—	40	
5. Rahakaardid:			
a. alusmaks iga saadetise eest . . .	10	20	
b. proportsionaalne taks iga 10 kr. või selle osa eest			
1) Kõigil juhustel pääle 2) all ettenähtute	5	5	
2) Suur-Britanniasse ja tema vahetalitusel muudesse maadesse saatmisel ja Nõukogude Venemaale	—	10	
II. Telegraaf.			
1. Lihttelegrammid iga sõna päält	5	Eritariif iga riigi jaoks	
alammäär telegrammi eest	40		
2. Öösel (kella 23—6ni), pühapäevil ja riiklikkel pühadel sisemaal ning Lätisse ja Leedusse saatmisel	Kahekordne maks.		
3. Kiirtelegrammid igal ajal . .	Kahekordne maks		

Mõõtude vahekorrad.

Raskuse mõõdud:

1 kilogramm (kg) = 1000 grammi (g) = 2,44 naela.
1 gramm = 0,23 solotnikut.
1 tonn = 61 puuda = 1000,5 kilogrammi.
1 kaal = 10 puuda = 163,8 kilogrammi.
1 puud = 2 leisikut = 40 naela = 16,4 kilogrammi.
1 nael = 409,5 grammi.

Mahu mõõdud:

1 liiter (lt) = 10 detsiliitrit (dl) = 100 sentiliitrit (sl) = 0,8 toopi = 0,3 karnitsat.
1 hektoliiter = 100 liitrit.
1 pang = 10 toopi = 12,3 liitrit.
1 toop = 1,2 liitrit.
1 Riia tünder = 2 Riia vakka = 12 külimittu = 108 tp = 132,8 lt.
1 Riia vakk = 6 külimittu = 54 toopi = 66,4 liitrit.
1 Tallinna vakk = 3 külimittu = 6 matti = 36 toopi = 44,3 lt.
1 karnits = 2,66 toopi = 3,28 liitrit.

Pikkuse mõõdud:

1 kilomeeter (km) = 1000 meetrit (m) = 468,7 sülda = 0,9 versta.
1 meeter = 10 detsimeetrit (dm) = 100 sentimeetrit (sm) = = 0,45 sülda = 1,4 arsinat = 3,3 jalga.
1 sentimeeter = 10 millimeetrit (mm) = 0,4 tolli.
1 verst = 1066,7 meetrit = 1,06 kilomeetrit.
1 süld = 2,13 meetrit.
1 arsin = 71 sentimeetrit.
1 küünar = 53 sentimeetrit.
1 jalg = 30 sentimeetrit.
1 versok = 4,4 sentimeetrit.
1 toll = 2,5 sentimeetrit.

Pinna mõõdud:

1 ruutmeeter = 10,76 ruutjalga = 0,22 ruutsülda = 1,97 ruutars.
1 ruutsüld = 4,55 ruutmeetrit.
1 ruutarsin = 0,5 ruutmeetrit.
1 ruutjalg = 0,09 ruutmeetrit.
1 hektaar = 10 000 ruutmeetrit = 100 aari = 0,91 tiinu = 2,69 Riia vakamaad.
1 aar = 100 ruutmeetrit = 21,9 ruutsülda = 0,02 R. vakamaad.
1 tiin = 2400 ruutsülda = 1,09 hektaari.
1 Riia vakamaa = 816 ruutsülda = 0,37 hektaari = 2,04 Tallinna vakamaad.
1 Tallinna vakamaa = 400 ruutsülda = 1820,8 ruutmeetrit.

Pesu ja nõude loetelu

Asja nimetus	Arv	Märkusi
Meestepesu:		
päevasärgid		
öösärgid		
triiksärgid		
aluspüksid		
sokid		
taskurätid		
.....		
.....		
Naistepesu:		
särgid		
püksid		
öösärgid		
rinnahoidjad		
põlled		
sukad		
taskurätid		
.....		
.....		
Voodipesu:		
linad		
padjapöörid		
.....		
.....		

Asja nimetus	Arv	Märkusi
Lauapesu:		
laudlinad		
suurätid		
.....		
.....		
Käterätid:		
.....		
Söögiõud:		
supitaldrikud		
praetaldrikud		
eelsöögi taldr.		
leivataldrikud		
teetassid		
.....		
liuad		
.....		
supilusikad		
teelusikad		
kohvilusikad		
kulbid		
noad-kahvlid		
.....		
.....		
.....		

Toitainete ja hoidiste tagavarad, mis muretsetud pikemaajaliseks tarvitamiseks.

Kuupäev	Muretsetud ained			Saadused				Märkusi
	nimetus	hulk	väärtus kr	nimetus	hoiunõude arv	hoiunõude maht	hind	

Märkmeid.

Eesti
Omavalitsuste kinnitus A.-S.
„OMA"

Põhi ja tagavarakapitalid üle Kr. 500.000.—

Kinnisvarad Tartus.

Toimetab

Tule-,
Elu-,
Rahe-,
Koduloomade-,
Murdvarguse- ja
klaasikindlustusi.

Edasikindlustuste
vastuvõtmine valdade vastastikku kindlustusseltsidelt.

Juhatus ja peakontor:

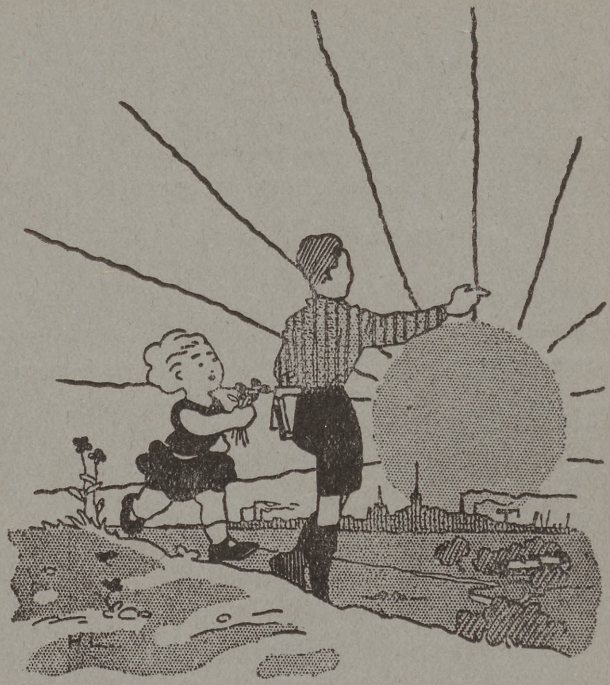
Oma majas, Tartus Riia t. 41, telef. 3-44 ja 5-62.

Peaagentuurid:

Tallinnas, V. Karja tän. 3, telefon 437-59.
Rakveres, Viru Pangas, telefon 109.
Pärnus, Rüütli tän. 29.

Agentuurid:

kõigis rahvarikastes kohtades.



Vanemad, võimaldage oma lastele muretult sammuda tulevikku!

Kapitali kogumist lastele ametiõppimiseks, **iseseisva kutseala valikuks, õpperahaks, kaasavaraks** jne. võimaldab kõige kindlamini

lapsekindlustus

kodumaa suurima ühisteg. kindlustusettevõtte

Kindlustusselts „EESTI"

moodsate tariifide järele, mille juures kindlustussumma väljamaksmine on kindlust. vaatamata preemiamaksja varasele surmale.

Seltsi valitsus: Tartus, Suurturg 10, oma majas.